ASR SÛRESİNİN KAVRAM VE İ'RAB AÇISINDAN TAHLİLİ**Necla YASDIMAN DEMİRDÖVEN¹****Özet**

Asr Suresi Kur'an'ın 103. sûresidir. İmam Hatip, İlahiyat ve İslami İlimler Fakülteleri ile Dil okullarının artışıyla birlikte Kur'an'ı Arapça aslından öğrenmek isteyenlerin sayısında da artış görülmektedir. İnternete erişim sayesinde artık halkın her kesimi istediği bilgiye pek çok bölgemizde rahatça ulaşabildiğinden uzaktan eğitim yoluyla da Arapça eğitimi hızlanmıştır. Bu rağbet pek çok mealin toplandığı meal sitelerinin çoğalmasını da beraberinde getirmiştir. Türkçe konuşan bir kesim artık sadece mealle yetinmemekte, cümlelerin kavram ve i'rab analizini de akademik sahalarda aramaktadır. Araştırmalarımız bu hususların hepsini birden ele alan çalışmaların yeterli olmadığı yönündedir. Amacımız bu ihtiyaca cevap vermek, hem kavram hem i'rab hem de mealler açısından yapılan bir mukayeseyi gözler önüne serip bir fikir vermeye katkı sağlamaktır. Bu gayeye yönelik olarak önce surenin önemi araştırılmıştır. Akabinde her bir ayetin içinde yer alan önemli kavramlar kaynak eser konumundaki pek çok Arapça sözlükten taranmıştır. Ardından bazı müfessirlerimizin ayete yönelik bildirimlerine değinilmiştir. Daha sonra her bir ayet Arapça dilbilgisi kaideleri bakımından incelenmiştir. Toplanan verilerden istifade edilerek herhangi bir meal sitesinden sayıca az olan çeşidi seçilerek karşılaştırma yapılmaya çalışılmıştır. Böylece meallerle bu araştırma sonuçlarının ne kadar ayrıştığı veya örtüştüğü yönünde bulgulara rastlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Asr Sûresi, Zaman, İman, Salih amel, Sabır

ANALYSIS OF ASR SURAHS IN TERMS OF CONCEPT AND GRAMMER**Abstract**

Surah of Asr is the 103rd surah of the Qur'an. With the increase of Imam-Hatips, Faculty of Theology and Islamic Sciences and Language schools, there is an increase in the number of people who want to learn the Quran in Arabic. Thanks to access to the internet, Arabic education has been accelerated through distance education, since every segment of the public can easily access the information they want in many regions. This attracted the reproduction of translation sites where many translations were collected. A Turkish-speaking segment is no longer just content with the translation, but also search for concept and i'rab analysis of sentences in academic fields. Our research is that studies addressing all of these issues are not sufficient. Our aim is to respond to this need, to contribute to giving an idea by revealing a comparison made in terms of both concept and i'rab and translations. For this purpose, the importance of the surah was first investigated. Subsequently, the important concepts in each verse were scanned from many Arabic dictionaries in the source. Then, some of our commentators' notices regarding the verse are mentioned. Then, each verse is examined in terms of Arabic grammar bases. By making use of the data collected, comparisons were made by

¹Dr. Öğr. Üyesi, Kâtip Çelebi Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Temel İslam Bilimleri Bölümü, e-posta: neclayasdimandemir@gmail.com

selecting the fewer in number type of any translation site. Thus, findings have been found regarding how much the results of this research have been mismatched or overlapped with translations.

Keywords: Surah of Asr, Time, Faith, Good action, Patience

GİRİŞ

Kur'an'ın 103. suresi olan Asr sûresi, müfessirlerin çoğunluğuna göre Mekke'de Âdiyât sûresinden önce, İnşirah sûresinden sonra inmiş olup 3 ayettir (Kurtubî, 1964: XX, 179). Sûre adını ilk kelimesi olan Asr lafzından almıştır. Fâsıla'sı (ج) harfi olup kısa surelerdendir. Ancak Kur'an-ı Kerim'in özü kabul edilir (Eroğlu, 1991: III, 502).

İmam Şâfiî'nin (ö.204/820) "(Şayet Kur'an'dan başka bir şey nâzil olmasaydı bile) *insanlar bu sureyi tahsil ve tedebbür etseydi onlara yetip kâfi gelirdi.*" dediği tefsir kitaplarının bazılarında nakledilir (Bkz. İbn Kesîr, 1999: VIII, 456; Derveze, 1963: I, 562; Zuhayli, XXX, 391)

Tefsir kitaplarının bazısında geçen ve Ebû Huzeyfe'den nakledilen bir rivayette ashabdan iki kişinin birbirleriyle karşılaştıklarında biri diğerine Asr Sûresini okumadan ve akabinde de selâm vermeden ayrılmadıkları zikredilmektedir. Asr Sûresi hakkındaki rivayetlerin sıhhat derecesini araştırma konusu yapan Mehmet Eren bu rivayeti Beyhakî'nin *Şuabu'l-iman* (nr. 8639) bölümünde aktardığını belirtir. Taberânî'nin *el-Mucemü'l-Evsat* 'ında (nr. 5124) ise bu rivâyet Ebu Huzeyfe'den değil, Ebû Medîne ed-Dârimî'den rivayet edilmektedir. Ali b. el-Medînî ise Ebû Medine'nin adını Abdullah b. Hısn olarak açıklamıştır. Ebû Medine'den bu rivayet yalnız bu isnadla nakledilmektedir. Hammad b. Seleme ise bu rivayette tek kalmıştır Beyhakî de Ebû Medine ed-Darimi'den sözleri aynı olan metni rivayet eder, ancak şöyle der: '*Başkası benzer metni Ukbe'nin sözü olarak rivayet etmiştir.*' Yine Asr suresinin fazileti ile ilgili tek bir rivayet bulabildiğini ve bunun da zayıf olduğunu aktarır. Buna göre Hz. Ali, Hz. Peygamber'in vitir namazını içinde Asr suresi de bulunan mufassal surelerden dokuz sure ile kıldığını nakletmektedir (Aktaran: Eren, 2017: 407 ve 5 nolu dipnot).

Sa'lebî (ö. 427/1035) ve Vâhidî (ö. 468/1076) gibi bazı müfessirlerin bu sûrenin fazileti ile ilgili Ubey b. Kâ'b'dan nakledilen: "*Allah Asr sûresini okuyanın günahlarını affeder ve o kimse hakkı ve sabrı tavsiye edenlerden olur*" rivâyetinin de mevzû (uydurma) olduğu kabul edilmiştir (Eroğlu, 1991: III, 502).

Ancak çalışmamızda görüleceği gibi sûrenin her bir âyetinin açılımı hayatın en önemli meselelerine parmak basmaktadır. Mehmed Âkif Ersoy da bu sureyi mısralarında şöyle dile getirir: "*Hâlikin nâ-mütenâhi adı var, en başı Hak / Ne büyük şey kul için hakkı tutup kaldırmak / Hani, ashâb-ı kirâm, ayrılalım, derlerken / Mutlaka "Sûre-i Vel'asrı" okurmuş, bu neden / Çünkü meknûn o büyük sûrede esrâr-ı felâh / Başta îmân-ı hakîki geliyor, sonra salâh / Sonra hak, sonra sebat. İşte kuzum insanlık / Dördü birleşti mi yoktur sana hüsrân artık.*" (Safahat, 1944: 419; Aktaran: Karaman ve diğ., (t.y.). V, 682; Eroğlu, 1991: III, 502).

Bu girişten sonra şimdi bu surenin ayetlerini tek tek ele alabiliriz:

ASR SÛRESİ TAHLİLİ

Araştırmamızda metod olarak önce her ayetin içinde geçen kelimeleri sözlük kaynaklarımızdan inceledik. Akabinde o ayetle ilgili bazı müfessirlerimizin yorumlarına değindik. Ardından ayetin i'râbını (yani dilbilgisi tahlilini) araştırdık. Bir sonraki başlıkta da internette çok sık uğranılan ve diğerlerine göre daha az meal sayısı içeren meal sitelerinden birini ele aldık. Sonra da elde ettiğimiz kavram ve i'rab sonuçlarıyla karşılaştırma yapmaya ve bu meallerin sonuçlarla ne derece örtüşüp ayrıştığını göstermeye ve okuyucuya bu konuda bir fikir vermeye çalıştık:

1. Asr Sûresi 1. Ayet: (وَالْعَصْرِ) "Andolsun asra ki"

1. 1. Asr Sûresi 1. Ayetin Kavram Tahlili

Ayette geçen (وَ) harfi i'rab ve tefsir bölümünde açıklanacağı gibi yemin harfidir. Yeminin tarihi çok eskilere dayanır. M.Ö. 460-370 yılları arasında yaşayan Yunanlı Hipokrat, tıp bilimini sanat kabul ederek bu sanatı yapanları bir yemin etrafında toplamış ve bugüne kadar devam eden bir andı miras bırakmıştır. Başka sahalarda da yapılan yeminler günümüzde de güncelliğini korur. Meclis üyeleri, devlet başkanları, askerler yani bir makama seçilen herkez görevine yemin töreni ile başlar. İslam öncesi devirlerde de Arap toplumunda yeminin çok yaygın olduğu ve sözlerine yeminle te'kit kattıkları bilinmektedir. Kur'an-ı Kerîm de Arap Dili ile indiği için ilahi hakikatleri tekit etmek amacıyla onların farklı edatlarla yaptıkları bu adetlerini devam ettirmiştir. Yemin harfleri olan vav, bâ ve tâ'dan vavı kasem ile 'asr'a yapılan bu yemin de söyleneceklerin önemli olduğuna dikkat çekmektedir (Kalın, 2018: 4-6).

Asr suresinde olduğu gibi Kur'an'daki 17 sûrenin başında yemin bulunmaktadır. Sûre içlerinde de bir çok yemin bulunmaktadır. Yüce Allah kendine de güneş, ay, yıldızlar, meyveler, beldeler ve rüzgarlar gibi yarattıklarına tasdik, tekit, vurgulamak veya kanıt amacıyla yemin eder. Mü'minler ise sadece Allah'a yemin eder (Öztürk, 2013: 38-40). Alimler Kur'an'daki yeminlerin 'tevhid, nübüvvet ve âhiret günü' olmak üzere üç dini konuyla sınırlandırıldığını belirtirler. Bunların hepsi de aslında Allah'ın sıfatları hususunda birleşmektedirler (Öztürk, 2013: 38-40).

Bu ayette önce (وَالْعَصْرِ) kavramı sözlüklerimiz açısından tahlile tabi tutulacaktır.

1. 1. 1. (وَالْعَصْرِ) Asr kelimesi

(وَالْعَصْرِ جِ عَصُورٌ) kelimesi; "asır (yüzyıllık zaman), zaman, ikindi vakti, ikindi namazı, zevalden guruba kadar olan zaman" anlamlarında kullanılmıştır. Arapların güneş ve aya (القمرین) (veya kamerâni) demesi gibi, (العصران) deyimi de bazılarında

göre (الليل والنهار) "gece-gündüz", bazılarına göre ise; (الغداة والعشي) "sabah-akşam" manasına gelir. Bir peygamber, bir padişah, bir din veya bir neslin yaşadığı dönem manasında da geçer. Hz. Peygamber'in dönemine de "asr-ı saadet" denmektedir. Bütün bu zamana dair kavramları değerlendirerek çoğu bilgin bu kelimeye (الدهر) "zaman" anlamı vermişlerdir. (العصر) kelimesinin hapsedme, vergi verme, yasaklama, sıkıp suyunu çıkarma anlamları da vardır. (المعصُر) "Sıkılmış şey", (العَصَاة) "Sıkılmış şeyin özü, özsu" manasındadır. Ayetlerde de; (إِنِّي أَرَانِي) "Onunla beraber zindana giren gençlerden biri): Ben (rüyamda) kendimi şarap sıkarken gördüm; dedi" (Yusuf 12/36); (وَفِيهِ يُعْصِرُونَ) "...onda sıkıp sağıacakları (bir yıl gelecektir)" (12/Yusuf 49); yani kazanca ulaşacakları (bir yıl) şeklinde geçer. Bu ayeti (يُعْصِرُونَ) "Bir şeyin (الاعْتِصَارُ) "üzerlerine yağmur yağdırılır" şeklinde meçhul sigasıyla okuyan da vardır. (العَصْرُ) ve (العَصْرُ) da bu kelimenin tika basa su ile doldurulması"dır. "Sığınak" anlamındaki (العَصْرُ) ve (العَصْرُ) da bu kelimenin manası ile alakalıdır (Râgıb, 1992: 569. Ayrıca daha geniş ve teferruatlı bilgi için bkz. Halîl b. Ahmed, t.y.: I, 292; Ferrâ, (t.y.). III, 289; İbn Dureyd, 1987: II, 738; Cevherî, 1987: II, 748; Ezherî, 2001: II, 10; Fîrûzâbâdî, 2005: 441; İbn Sîde, 2000: I, 428; İbrâhîm Mustafa ve diğ., t.y.: II, 604; İbn Manzûr, 1993: IV, 575; Râzî, (Muhtâr), t.y.: s. 210; Zebidî, (t.y.): XIII, 60-67).

Müfessirlerimizin Yorumu: Mukâtil'e göre (ö. 150/767), (وَالْعَصْرِ) "Andolsun asra" denirken günün son vakitlerine yemin edilmiştir. Bu da ikinci namazına işaret eder. Zira "asr" güneşin batıya doğru meylettiği zamana denir (Mukâtil, 2002: IV, 823).

Taberî'ye göre (ö. 310/922); "Asır" kelimesi her ne kadar Abdullah b. Abbas tarafından "Gündüz saatlerinden bir bölüm", Hasan-ı Basri (ö.110/728) tarafından "Günün son yarısı" olarak tanımlanmışsa da aslında kastedilen (اسم للدهر) "zaman'ın adı"dır. Yüce Allah bu ayette hiçbir tahsis yapmadan zamana yemin etmiştir. Gündüz de gece de bu kavramın içine dahildir (Taberî, 2000: XXIV, 589).

Mâtürîdî'ye göre (ö. 333/944) ise; bu ayetteki yemin şâhit makamındadır. Yemin; hak olan bir hususun gizli kalması halinde onu ortaya çıkarıp tekit etmek, herhangi bir şüpheyi reddetmek veya bir davayı güçlendirmek amacıyla yapılır. Gayb alemi için de aynı şey geçerlidir. Zaten Kur'an'da üzerine yemin edilmiş her ne varsa kişi bu kavram üzerinde düşündüğü zaman yemin olmasaydı bile ne kadar önemli olduğunu anlardı.

Maturidî daha sonra "asr" kelimesinin manası hakkında söylenenleri ve ihtilafları zikreder. Araplar (لا أكلمك العصرين) "gece-gündüz seninle konuşmayacağım" derken aslında gece ve gündüzlerin geçişiyle zamanlar ve içinde oluşan olayların o zamanların geçmesi boyunca

olduğunu kastederler. Böylece “el-asr”la hem gece-gündüz ve hem de içindeki her şey denmiş olur. Aslında böylece de onların yaratıcısına yemin edilmiş olur. Zira yaratılanlara tefekkür nazarı ile bakıldığında onlar onu inşa eden ve yaratan varlığa götürür (Mâtürîdî, 2005: X, 611).

Râzî (ö. 606/1209) ise bu kelimeye neden bu anlamların verildiğini inceler. Hz. Peygamber’in bu ayeti (وَالْعَصْرِ وَنَوَائِبِ الدَّهْرِ) "*Asra ve zamanın belalarına yemin olsun ki...*" şeklinde de okuduğu rivayetini naklederek bunun ayetin tefsiri kabilinden söylendiğini ve namazda bu şekilde okunmayacağını belirtir. Fakat tabiatçı, dehrî ve dinsiz kimselerin zamana söyledikleri lafları bildiği için yüce Allah’ın (الدَّهْرِ) değil de (الْعَصْرِ) kelimesini kullandığını düşünür. (هَلْ)

(أَتَى عَلَى الْإِنْسَانِ حِينٌ مِّنَ الدَّهْرِ) "*Gerçek şu ki, insanın (yaratılış tarihinde onun henüz anılan bir şey olmadığı) bir dönem gelip geçmiştir*" (Dehr (İnsan), 1) ayetinde Yüce Allah onların fesat sözlerine bu kelime ile cevap vermiştir. Yine Razi’ye göre Dehr (zaman) kelimesi, içinde pek çok acaiplikleri barındırır. Zira bolluk-darlık, sağlık-hastalık, zenginlik-fakirlik gibi her türlü acaibliğin en acaibi zaman dilimi içinde yaşanır. Kişi bin yıl ömrünü boşa geçirirse de son anlarında tevbe etse kendini sonsuz ve sınırsız cennette bulur. Böylece hayatının en şerefli ve en kıymetli zamanını o zaman yaşamış olduğunu ve o zaman ve anların asıl ve temel nimetlerden olduğunu anlar. İşte bu sebeple Yüce Allah gece ve gündüzü mükellefin zayı ettiği bir fırsat olduğuna yemin etmiş ve şu ayetiyle de uyarmıştır: (وَهُوَ الَّذِي جَعَلَ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ خِلْفَةً لِّمَنۢ أَرَادَ أَنۢ)
(يَذْكُرْ أَوْ أَرَادَ شُكُورًا) "*O, öğüt almak ve çok şükredici olmak isteyen kimseler için geceyi ve gündüzü birbiri ardınca getirendir.*" (Furkan, 25/62) (Râzî, (Mefâtiḥ), 2000: XXXII, 277).

Bir başka sebep de Cahiliye Araplarının hüsrânı zamanın bela ve musibetlerine izafe etmeleridir. Bu sebeple Yüce Allah zamana yemin ederek onun bir nimet olduğunu, kusur ya da ayıbın zamanda değil onu değerlendiremeyen insanda olduğunu söylemiştir. Aslında her yeni sabah insanların kabirlerinden çıkıp dirilmeleri, terazilerin kurulmasıyla kıyametteki dirilişe benzemektedir. Her ikindi ve akşama doğru olan zaman da dünyanın bir sayha ile yani ölümle kıyametin kopuşu gibidir. İşte gündüzün bu iki ucu olan zamanı değerlendiremeyen hüsrân içindedir. "*İnsanların hesaba çekilme zamanı yaklaştı. Onlar ise gaflet içinde yüz çeviriyorlar*" (Enbiya, 21/1) ayeti de buna işaret eder. Râzî ayrıca seleften birinin Asr suresinin ne manaya geldiğini bir buz satıcısından öğrendiğini nakleder. Zira sıcak olan o gün satıcı: "Sermayesi eriyen bu şahsa merhamet edin!..." şeklinde bağırmakta ve zarar etmeden yani erimeden buzlarını satmak için çırpınmaktadır. Bir başka görüş de "ve, ... orta namaza (ikindi namazına) da devam edin..." (Bakara, 238) ayetinden dolayı "Asr" sözüyle, ikindi namazının kastedilmiş olabileceğidir. Ayrıca (وَأَنْتَ حَلٌّ بِهَذَا الْبَلَدِ) "*Sen bu beldede iken...*" (Beled, 90/2), (لَعْمَرُكَ)

"ömrüne andolsun ki.." (Hicr, 15/72) ayetleri sebebiyle Peygamber’in yaşadığı saadet asrına ve Hz. Peygamber’in bulunduğu mekana yemin edilmiş olabilir. Böylece zaman zarfı bu kadar değerli iken böyle kıymetli peygamberin davetinden yüzçevirenlerin ne kadar büyük ziyanda olduğu bildirilmek istenmiştir (Râzî, (Mefâtiḥ), 2000: XXXII, 277).

Kurtubî (ö.671/1273) de aynı konuları tekrar edip neden bu farklı vakitlere yemin edilmiş olabileceğini Râzi gibi Arap şiirleri ve delillerle açıklar (Kurtubî, 1964: XX, 179. Ayrıca bkz. Nesefî (ö. 710/1310), 1998: III, 677; Celâleyn, 1987: 820); Zemahşeri, 1407: IV, 793; İbn Atiyye, 2001: V, 520; Ebû Hayyân, 2000: X, 538; Ebu's-Suûd, t.y.: IX, 197; Derveze, 1383/1963: I, 561; Sâbûnî, 1997: III, 574; Zuhaylî, 1995: XXX, 392).

Kur'an-ı Kerim'de belirsiz mutlak zamandan ziyade gece, gündüz, yıl, ay, gün, şeklinde farklı uzunlukta ancak başlangıç ve sonu belli insanlık hayatının yaşadığı zaman dilimlerinden bahsedilir. Belirsiz müddete ait olarak 'asr' lafzı 1 defa; 'dehr' lafzı 2 defa; hukub, ahkâb 2 kez; karn, kurun kelimeleri 2 kez geçer. Ebediyet kavramına ait 'ebed' kökünden 28 kez, 'huld' kökünden 87 kez ve 'sermed' kökünden 2 kez olmak üzere 117 defa geçmesi, Kur'an'ın ana esaslarından biri olan ahiret ve ebedi hayata yönelik olduğu içindir. Yani pratik fayda açısından ebediyet lafzının çokluğu ise normal ve zarurîdir (Çil, 2011: s.342-343).

Ferâhî'ye (1863-1930) göre; 'asr' ibaresi çoğunlukla 'zaman' olarak çevrilir, fakat Arap Dili açısından temel kullanım alanı geçmiş zaman içindir. Yani Kur'an burada 'asr'a yemin ederken insanlığı bekleyen mağlûbiyetin deliline kanıt olarak geçmişi göstermektedir. Kur'an açısından toplumların düşüş ve yükselmesi birtakım ahlâkî değerlerle orantılıdır. 'Asr' ifadesi de bu değerleri muhafaza etmek için Kur'an'da anlatılan önemli tarihi olaylara ait özlü bir referans niteliğindedir (Öztürk, 2013: 59).

Mevdûdî'ye göre (ö.1979) bu ayette belli bir vakte değil mutlak olarak "zaman"a yemin edilmiştir. Zaman gelip geçmekte, gelecek zaman şimdiki zamana, şimdiki zaman da geçmiş zamana dönmektedir. Yüce Allah'ın yarattığı şeylerden birine yemin etmesi o şeyin büyüklüğü ve önemi dolayısıyla değil, yemin edilen şeyin verilen bilgiye şahit olması içindir. Bu sure de insanlık tarihinde zamanın insanının büyük zarar ve ziyanda olduğuna ve ancak dört özelliğe sahip olanın kurtuluşa kavuşacağı gerçeğine şahitlik etmesidir. Geçmekte olan zamanın ise her millete bu dünyada verilen bir fırsat olduğunun bilinmesini sağlamaktır (Mevdûdî, 2005: 224).

Kur'an'ın belirli zamanlara yemin ederek bahsetmesi onun öneminin bilinmesi, ölçülmesi ve planlanması gerektiğini gösterir. "*Kuşluk vaktine ve sükuna erdiğinde geceye yemin ederim ki*" (Duhâ, 93/1-2), "*(Karanlığı) çöktüğü zaman geceye, açılıp ağardığı vakit gündüze yemin ederim ki*" (Leyl, 92/1-2). "*Fecre, On geceye, Çifte ve Teke. Herşeyi karanlığı ile örttüğü an geceye yemin ederim ki, bunlarda akıl sahibi için elbette birer yemin (değeri) vardır*" (Fecr, 89/1-5). Ayetlerde görüldüğü gibi sadece zaman adlarına değil içinde oluşan olaylara da dikkat çekilmekte ve tevhide yani Allah'ın birliğine işaret edilmektedir (Çil, 2011: s.344).

Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları arasında yer alan "*Kur'an Yolu*" adlı tefsirde bildirildiğine göre de surenin içeriğindeki mesajı en uygun olanı "mutlak zaman" anlamıdır. Zamana yemin edilmesi ise insan hayatındaki önemine dikkat çekmek içindir. Zira zaman; hem yüce Allah'ın yaratıp yönetme, rızık verme vb. fiillerinin ortaya konduğu bir varlık şartı, hem de insanın hayatını her türlü eylemlerle kendini gerçekleştirdiği bir fırsatlar alanıdır. Bunu değerlendiremeyen kişinin sonu 2. ayette belirtildiği gibi "hüsran"dır (Karaman ve diğ., (t.y.). V, 682).

İnsanlar her çağda zamandan şikayetçi olmuşlar ve değerini bilememişlerdir. 'Eski günler ne güzeldi' ya da 'zaman bozuldu' deyimleri bu gün de duyduğumuz sözlerdendir. Halbuki Allah

zamana yemin ederek ona önem verip ta'zim etmiştir. Yani aslında zaman ve mekana uğursuzluk atfetmek ve suçu onlara yüklemek yanlışır. Onları kullanan insan onu hayırlı veya şerli bir hale getirmektedir (Pişgin, 2014: 393).

İçinde namaz ibadetinin yer aldığı gün kelimesinin türevleri 475 defa, gece kelimesi 92 defa geçer. "*Birazı hariç, geceleri kalk, namaz kıl. (Gecenin) yarısını (kıl). Yahut bunu biraz azalt, ya da çoğalt ve Kur'an'ı tane tane oku*" (İnsan, 76/26) ayeti de Peygamberimize inen ve bu zamana ait ibadetleri ifade eden bir örnektir. Günlük namazlar kişinin zamanı bölmesine, düzenlemesine ve zaman bilinci vermesine de katkıda bulunur. Haftalık ibadet Cuma namazıdır. Oruç, kurban ve hac görevleri de yıllık ibadet olarak tanzim edilmiştir. Böylece kişide diğer zamanların öneminin şuuru da oluşacaktır. Topluca yapılan ibadetler ise birlik beraberliğin yanı sıra sosyal yardımlaşmaya da tesir edecektir (Çil, 2011: 346-348).

Buraya kadar anlatılanlardan anlaşılan; ayette geçen Asr kelimesinin tüm zaman kelimelerini içinde bulundurduğu, dolayısıyla da mutlak olarak zamana işaret ettiği. Zaman ise bize göre hangi bedeli ödersek ödeyelim, geçen hiçbir anı geri gelmeyecek olan ömrümüzün ta kendisidir. İbadet, imtihan, sevinç ve acı gibi herşey yüce Allah'ın herkese farklı nasip ettiği zaman diliminin yani ömür sermayesinin içinde yaşanmaktadır. Günde 24 saat, haftada 168 saat ve bir ay boyunca da 720 saatlik bir yaşam kesitini kazanç ve kayıplarımızla birlikte arkada bırakırız. Ömür denilen zaman dilimini noktalarken ise ya cennete ya cehenneme götüren işleri gerçekleştirmiş olarak bu dünyadan ayrılırız (Yasdıman, 2012: 394).

1. 2. Asr Sûresi 1. Ayetin İ'rab Açısından Tahlili

* ﴿ ١ ﴾ (وَ الْعَصْرِ) Andolsun asra [(وَ): Yemin harfidir, aynı zamanda önüne geldiği kelimeyi esre yapan harftir (Zeccâc, 1988: V, 360; Derviş, 1995: X, 572; Behcet, 1993: XII, 503; İbn Hâleveyh, 1941: 174-175). Vav harfî bâ yemin harfinden bedeldir ve burada (وَرَبَّ الْعَصْرِ) anlamındadır. Yani "*Asrın Rabbine yemin olsun*" demektir. Allah'tan başkasına yapılan her yemin böyledir (Mekkî b. Ebi Talib, 1985: II, 841; Nahhâs, 2000: V, 179).]

(أَقْسَمُ): [Yeminin cevabıdır, kasem vavıyla mecrur olmuş isimdir ve cer alameti kesradır. (أَقْسَمُ) olarak takdir edilen mahzûf bir yemin fiiliyle bağlantılıdır (Zeccâc, 1988: V, 360; Derviş, 1995: X, 572-573; Deâs, 2004: III, 467; Sâfi, 1998: XXX, 400). Yani; (أَقْسَمُ بِصَلَاةِ الْعَصْرِ لِفَضْلِهَا) "*faziletinden dolayı ikinci namazına yemin ediyorum*" demektir (Behcet, 1993: XII, 503).

[... بِالْعَصْرِ (أَقْسَمُ) cümlesi irabda mahallî olmayan başlangıç cümlesidir (Sâfi, 1998: XXX, 400).]

1. 3. Asr Sûresi 1. Ayet Meallerinin Kavram ve İ'rab Açısından Karşılaştırılması

Meal kelimesi "*eksilme, eksiltme, noksan olma, noksanlaştırma*" anlamındaki "evl" kökünden gelmektedir (bkz. İbn Fâris, 1979: I, 158-162). Pek çok tartışma nihayetinde Cumhuriyet sonrası Kur'an çevirileri ülkemizde tercüme değil de meâl olarak adlandırılmaktadır. Zira harfî harfine tercüme değil mana ve mefhum açısından tercümedir. Kelime anlamından da anlaşılacağı gibi 'eksik tercüme' veya 'manevi ya da tefsirî tercüme' denmek istenir. Yorum da işin içine girdiğinden mealde eksiklik olduğu gibi fazlalıklar da bulunabilmektedir (Öztürk, 2011: 144). Bu ortak kabul, fahiş hata olmadığı yani gerekmediği sürece mealleri yargılamaktan da bizi uzak tutmaktadır (Yasdıman, 2020: 285).

Makale sayfalarımız sınırlı olduğundan az sayıda meal içermesi sebebiyle www.acikkuran.com sitesini seçtik ve Türkçe konuşan kesimin bir meal sitesinde neler göreceğine dikkat çekmek istedik. Böylece Türkçe dilimize aktarılan mealler 1. ayete şu manaları vermişlerdir [Bkz. <https://acikkuran.com> (erişim tarihi 17.05.2020)]:

Bayraktar Bayraklı "*Zamana yemin olsun ki,*"

Edip Yüksel "*Andolsun akıp giden zamana ki; "*

Erhan Aktaş "*Asra ant olsun,*"

Süleymaniye Vakfı "*Çağa yemin ederim ki, "*

Ali Rıza Safa "*Yemin olsun; Akıp Giden Zamana!*"

Mustafa İslamoğlu "*Asr şahit olsun.*"

Yaşar Nuri Öztürk "*Yemin olsun zamana /çağa / gündüzün iki ucuna / sabah namazına / ikindi vaktine / Asr-ı saadet'e ki,*"

Ali Bulaç "*Asr'a andolsun; "*

Elmalılı (sadeleştirilmiş) "*Andolsun Asr'a ki,*"

Muhammed Esed "*Düşün zamanın akıp gidişini! "*

Diyanet İşleri "*(1-2) Andolsun zamana ki,*"

Elmalılı Hamdi Yazır "*Kasem olsun ki Asr'a"*

Süleyman Ateş "*Asr'a andolsun ki,*"

Gültekin Onan "*Asr'a andolsun; "*

Hasan Basri Çantay "*Andolsun asra ki, "*

İbni Kesir "*Asr'a andolsun ki: "*

Şaban Piriş "*Andolsun Asr'a! "*

Suat Yıldırım "Yemin ederim zamana: "

Ahmed Hulusi "Yemin ederim O Asra (içinde akıp giden insan ömrüne) ki,"

Değerlendirme:

(وَ الْعَصْرِ) ayetine yukarıda görülen 19 mealden 9 meal (وَ) yemin vavı için "and olsun", 1 meal "ant olsun" manasını vermiştir. 7 mealden 3 meal "yemin olsun", 3 meal "yemin ederim" 1 meal de yani Elmalılı Hamdi Yazır da "kasem olsun" anlamını vermiştir.

(الْعَصْرِ) kelimesi için ise 19 mealden 12 meal "Asr" kelimesinin manasını değil orjinalini yazmıştır. Buradan yüzyıl olan "asrı" mı kastettikleri açık değildir. Süleymaniye Vakfı ise "Çağa yemin ederim ki" ifadesiyle "çağ" anlamı verdiğini belirtmiştir.

(وَ الْعَصْرِ) ibaresi için 19 mealden 5 meal "Asr'a andolsun" mealini verirken, 3 meal "And olsun asra", Mustafa İslamoğlu; "Asr şahit olsun.", Elmalılı Hamdi Yazır; "Kasem olsun ki Asr'a" demiş, Ahmed Hulusi "Yemin ederim O Asra" deyip parantez açmış ve (içinde akıp giden insan ömrüne) şeklinde açıklama yapmıştır. Yaşar Nuri Öztürk ise parantez açmadan yukarıda sözlüklerde geçen "zamana / çağa / gündüzün iki ucuna / sabah namazına / ikindi vaktine / Asr-ı saadet'e ki," şeklinde bütün manaları (/) işaretiyle sıralamıştır.

7 mealden 5'i "asr" için sadece "zaman" kavramını kullanmış, Edip Yüksel ve Ali Rıza Safa ise "...Akıp Giden Zamana!" deyimini tercih etmiştir.

Sonraki ayette yer alan yeminin cevabına hazırlık olmak üzere 11 mealin içinde "..ki" lafzı da bulunmaktadır.

Görüldüğü gibi bazı cümleler harfî tercüme olmasa da sözlük ve irab açısından Türkçe cümle kuruşuna aykırı değildir.

2. Asr Sûresi 2. Ayet: (إِنَّ الْإِنْسَانَ لِفِي حُسْرٍ) İnsan gerçekten ziyan içindedir

2. 1. Asr Sûresi 2. Ayetin Kavram Tahlili

Bu ayette (الْإِنْسَانَ) ve (حُسْرٍ) kelimeleri ele alınacaktır.

2. 1. 1. (الْإِنْسَانَ) kelimesi

(الْإِنْسَانُ ج النَّاسُ): "insan". (الْإِنْسَانُ) lafzının (الْجِن) kelimesinin zıttı olduğu belirtilmiştir.

(الْإِنْسَانُ) "insan türüne mensub olan" anlamındaki kelime "kendisiyle çok ünsiyet edilen kişi ve

çok ünsiyeti olan için manasına gelir. İnsana yakışan her şey için (الإنسي) olan, ona yakışmayan diğer taraf için (الوحشي) denir. (الإنس) lafzının çoğulu aslında (أناسي)'dur. Ayette (فَإِنْ أَنْتُمْ مِنْهُمْ رُشْدًا) "Pek çok insan" (Furkan 25/49) denmiştir. (وَأَنَاسِي كَثِيرًا) "Onlarda (yetimlerde) bir olgunluk görürseniz" (Nisa 4/6) ayetindeki (أَنْتُمْ) lafzı "bir ünsiyet görürseniz" anlamını taşır. (الإنسان) "insan" denmesi bu türün ayakta kalma sebebinin ancak birbirleri ile sıcak bir yaklaşma ve kaynaşma ile olabileceği, başka türlü varlığını devam ettiremeyecek şekilde yaratılmasından kaynaklandığı söylenmektedir. Yakınlık kurduğu herkesle kaynaşabilmesi sebebiyle bu isim verilmiştir diyen de vardır. (إفعلان) kalıbında gelen bu sözcüğün aslı (إنسيان)'dır, insan aslında Allah ile anlaşma yapmış fakat akabinde bunu unuttuğu için ona insan denmiştir rivayeti de vardır (Râgıb, 1992: 94). Asr suresindeki (الإنسان) "insan" kelimesi (الناس) ve (الأناسي) insanlar anlamındadır. Eğer tekil olsaydı istisna caiz olmazdı. (إنسان) kelimesinin aslı (إنسيان)'dür. İsmi tasgiri de (أنيسيان) olarak gelir. İnsan kelimesi Adem'in çocuklarından hem erkeği hem de kadını kapsar (İbn Hâleveyh, 1941: 175). Nahhâs'a göre de insan kelimesi (الناس) anlamındadır (Nahhâs, 2000: V, 179). Diğer sözlüklerimizde bildirildiğine göre; (أنسي) kelimesinin tekili (إنسي) 'dur. Bu kelime sonra (إنسانًا) olarak söylenmiştir. İstihfaf (hafifletmek) için yâ hazfedilmiştir (Ferrâ, (t.y.): II, 269. Bu kelime için ayrıca bkz. Halil b. Ahmed, t.y.: VII, 304; Cevherî, 1987: III, 905; Zebîdî, t.y.: XV, 422; Ezherî, 2001: XIII, 61; İbn Manzûr, 1993: VI, 10; XIII, 325).

Diğer kelimenin de sözlük anlamına baktıktan sonra müfessirlerimizin görüşlerini değerlendirmek daha isabetli olacaktır:

2. 1. 2. (حُسْر) kelimesi

[(أَحْسُرَ حَسِرَ يَحْسُرُ)]: "zarar, ziyan, zarar etme, kârın zıttı" anlamlarını taşır. Ayette geçen (الحُسْر) kelimesi ile (الحُسْرَانُ) aynı manadadır. Kafir olan ve Allah'a itaatin dışında işler yapan insanların hüsranda olduğu açıktır (Zeccâc, 1988: V, 359; İbn Hâleveyh, 1941: 175).

(الْخُسْرَانِ) ve (الْخُسْرَانِ) kelimeleri, "sermayenin azalması (batmak, zarar/ziyana uğramak)" anlamındadır. (خَسِرَ فُلَانٌ) "*falan battı*", denir; bazen de fiille birlikte (خَسِرْتَ تِجَارَتَهُ) "*ticareti zarara uğradı*" şeklinde ifade edilir. (تِلْكَ إِذَا كَرَّةٌ خَاسِرَةٌ) "*O halde, bu, ziyanlı bir dönüştür*" (Naziât 79/12) ayetinde bu manadadır. Dünyadaki mal ve makam gibi haricî kazançların kaybı için bu kelime kullanıldığı gibi, sağlık, selamet, akıl, iman, sevap gibi iç kazançların kaybı için de kullanılır. Yüce Allah'ın apaçık hüsrân diye vasıfladığı budur: (الَّذِينَ خَسِرُوا) "*Hüsrana uğrayanlar, kıyamet günü hem kendilerini, hem de ailelerini ziyana sokanlardır. Dikkat edin, işte bu, apaçık bir ziyandır*" (Zümer 39/15).

(وَأَقِيمُوا الْوَزْنَ بِالْقِسْطِ وَلَا تُخْسِرُوا الْمِيزَانَ) "*Teraziyi adaletle tutun ve tartıyı azaltmaya gitmeyin*" (Rahman 55/9) ayetinde geçen kelime ise, terazi/tartı/ölçüde adaleti araştırmaya haksızlık yapmaktan sakındırmaya işaret olabilir. Zira bu durum aynı zamanda ahirette kıyamet terazisinin de hüsrana uğramasına yol açabilir. (وَمَنْ حَقَّتْ مَوَازِينُهُ) "*Kimin de tartıları hafif kalırsa*" (A'raf 7/9) ayetinde de buna işaret edilir. Yani bu ayette dünyevî kazanç veya beşerî ticaret ile alakalı *husran*, yani zarar değildir (Râgıb, 1992: 281-282. Daha geniş bilgi için ayrıca bkz. Halîl b. Ahmed, t.y.: IV, 195; Cevherî, 1987: II, 645; Ezherî, 2001: VII, 76; Ferrâ, t.y.: III, 289; Firûzâbâdî, 2005: s. 384; İbn Dureyd, 1987: I, 584; İbn Fâris, 1979: II, 182; İbn Sîde, 2000: V, 72-73; İbrâhîm Mustafa ve diğ., t.y.: I, 233; İbn Manzûr, 1993: IV, 238; Râzî, (Muhtâr), t.y.:s. 90; Zebîdî, t.y.: XI, 166).

Müfessirlerimizin Yorumu: Mukâtil'in (ö. 150/767) bildirdiğine göre ayet, Ebu Leheb (asıl adı, 'Abdu'l-'Uzza b. 'Abdu'l-Muttalib) hakkında inmiştir (Mukâtil, 2002: IV, 823).

Taberî'ye göre (ö. 310/922), ayette geçen "insan" kelimesinden kastedilen "Bütün insanlık"tır. "Hüsrân" ise "*zarara ve tehlikeye uğramak*"tır (Taberî, 2000: XXIV, 589).

Mâtürîdî'ye göre (ö. 333/944), dünya ve içindekiler sanki mahlukat için bir ticarethane olarak inşa edilmiş ve yaratılmıştır. İnsanlar da orada tüccardır. Zaten Yüce Allah da şöyle buyurur: (إِنَّ اللَّهَ اشْتَرَى مِنَ الْمُؤْمِنِينَ أَنْفُسَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ بِأَنْ هُمْ الْجَنَّةَ) "*Doğrusu Allah, mü'minlerden canlarını ve mallarını, kendilerine vereceği cennet karşılığında satın almıştır.*" (Tevbe, 9/111). Yine bir başka ayette de: (هَلْ أَذُكُّكُمْ عَلَىٰ تِجَارَةٍ تُنْجِيكُمْ مِنْ عَذَابٍ أَلِيمٍ) "*Sizi acı azaptan kurtaracak bir ticareti size göstereyim mi?*" (Saf, 61/10) denir. Yani insan, sonraki ayette zikredilenler hariç ticaret ve alışverişinde tam bir ziyandadır (Mâtürîdî, 2005: X, 611).

Râzî'ye göre (ö. 606/1209), bu ayette geçen (الْإِنْسَانِ) kelimesinin cins ismi olması muhtemeldir. Arabların (كَثُرَ الدِّرْهَمُ فِي أَيْدِي النَّاسِ) "*insanların elinde para çoğaldı...*" demeleri de böyledir. Böylece sonraki "*iman edip salih amel işleyenler...*" ibaresi, "*insan*" ibaresinden istisna edilmektedir. (الْحُسْرَانُ) ya da (الْحُسْرُ) kelimesi "*noksanlık ve ana sermayenin elden gitmesi*" anlamına geldiğine göre; (الْإِنْسَانِ) kelimesinin başındaki elif-lâm'ı cins manasına göre değerlendirirsek (الْحُسْرُ) kelimesi burada insanın kendisinin ve ömrünün helak olması, bitmesi anlamına gelir. Fakat "*iman edip salih amel işleyenler*" ne ömrünü ne de malını boş yere harcamadıkları için bundan istisna edilmiştir. Bilakis bunlar sayesinde ebedî cenneti hak etmiştir. Zira böylesi bir kimse, ömrü ve malı sayesinde, ebedî saadeti elde etmiştir. Eğer, (الْإِنْسَانِ) kelimesini "kafirler" in kastedildiği şeklinde anlarsak onların sapıklık ve küfür içinde olmaları demektir. O zaman istisnanın manası, "*Bunlardan iman edenler müstesna...*" demek olur. Böylece imana geçen kimseler zarardan kurtulup kâra geçmiş olurlar (Râzî, (Mefâtiḥ), 2000: XXXII, 279).

Kurtubî'ye göre (ö. 671/1273) yeminin cevabı olan bu ayette "insan" kelimesiyle kafirler kastedilmektedir. Ayette geçen "insan" lafzı "nâs (insanlar)" manasındadır. Çoğuldan bir başka çoğul müstesna yapılmıştır. Rivayetlerde el-Velid b. el-Muğire, el-As b. Vail, el-Esved b. Abdu'l-Muttalib b. Esed b. Abdi'l-Uzza ve el-Esved b. Abd-i Yeus gibi müşriklerden olan bir grub ayetin inmesine sebep gösterilir. Fakat "insan" kelimesi sebebi ile insan türünün kastedildiği de belirtilmiştir. "*Gerçekten... ziyanda*" demek "*aldanış içerisinde olmak*" demektir. (وَكَانَ عَاقِبَةُ أَمْرِهَا حُسْرًا) "*İşlerinin sonu hüsrân oldu*" (Talak, 65/9) ayeti de bu anlamı açıklar. Konumuz ayeti; "*doğrusu bir kötülük içindedir*", "*muḥakkak bir eksiliş içindedir*" şeklinde de izah edilmiştir. Ayrıca geçen ömrüyle birlikte insanın maddi bedeni açısından gerileme, zayıflama ve eksilişte olduğunu da hatırlatır. Müminlerin müstesna kılınmasıyla gençlikteki amellerinin zayıp olup gitmediği ve o amellerin sevapları kaydedildiği için hüsranda olmadığı anlatılır. Nitekim Yüce Allah da "*Biz insanı gerçekten en güzel biçimde yarattık. Sonra onu aşağıların aşağısına döndürdük*" (et-Tin, 95/4-5) buyurur (Kurtubî, 1964: XX, 179).

(وَالْعَصْرِ) (velasır) ve (حُسْرٍ) (husur) şeklinde farklı harekeli okuyuşlara da değinen Kurtubî, Hz. Osman'ın toplattığı Mushafların dışında kalan açıklamalı okuyuşlara karşı çıkar ve sahih olanın elimizdeki mushaflarda yazılı olandan ibaret olduğunu, onların Kur'an gibi tilavet edilemeyeceğini söyler (Kurtubî, 1964: XX, 179).

Nesefî'ye (ö. 710/1310) göre de bu ayette insan cinsi kastedilir ve onlar ticaretlerinde ziyadadırlar (Nesefî, 1998: III, 677). Genelde kalan tefsirlerimiz de birbirlerinin aynı ortak ibareleri söylerler (Daha geniş ayrıntı için bkz. Celâleyn, 1987: 820; Taberî, 2000: XXIV, 589; Ebû Hayyân,

2000: X, 538; Zeccâc, V, 359; Ebu's-Suûd, t.y.: IX, 197; İbn Atiyye, 2001: V, 520; Sâbûnî, 1997: III, 574; Zemahşerî, 1987: IV, 794; Derveze, 1963: I, 562; Zuhaylî, 1995: XXX, 393).

Fark edildiği üzere ayette (الْإِنْسَانُ) kelimesi elif-lam ile gelmesine rağmen bildiğimiz insanlık türünü kastettiği görüşü ağır basmaktadır. Mü'min ya da kafir zamanını iyi değerlendiremeyen her insanın dünyada da ahirette de kayıp ve hüsranda olduğu açıktır. Zira sonraki ayetler ancak iman edenler ve belirtilen diğer özelliklere sahip olanları bu insanlıktan hariç tutup istisnâ yapmaktadır.

Mevdûdi (ö. 1979) zamanın önemi ile ilgili olarak sınav salonundaki öğrenci misalini verir. Sınav süresi belli olmasına rağmen sorulara cevap vermek yerine başka işlerle uğraşan öğrenciye geçen zamanın kendi zararına olduğu, saatin dolmakta olduğu ikaz edilir. Aksi takdirde sonu hüsrana olacaktır. Hüsranda olmayıp karlı çıkan öğrenci ise vaktin her anını iyi değerlendirip bu vakti kendinden istenen soruları cevaplayan öğrencidir. Buradaki insan kelimesi de türü belirtmek için kullanılan cins isimidir. Şahıslar, milletler ve bütün insanlar bu kavramın içindedir. Zikredilen dört hususu yerine getirenler hariç her halükarda kim olursa olsun bu kişiler hüsrandaırlar. Hüsrana da kâr kelimesinin zıttıdır. Bir nevi iflas halidir (Mevdudi, 2005: 225-226).

Karaman ve ve diğer tefsir yazarı arkadaşlarına göre bu ayetteki “ziyan” ile daha ziyade âhiret azabı kastedilmiştir. Zaman ve ömrünü boşa geçirmiş insanın en büyük kaybı budur (Karaman ve diğ., (t.y.): V, 682).

Görüldüğü gibi Yüce Allah zamana yemin ederek insanın hüsranda, yani kayıp ve aldanışta, dolayısıyla da ziyanda olduğunu bildirmektedir. Yeminin cevabında gelen bu ihbar; zamanını değerlendiremediği takdirde insanın bu aldanış faturasının büyük olduğunu haber vermektedir. Ancak aynı zamanda dünya ve ahiret kurtuluş ve başarısının da yine zaman içinde gerçekleşeceğini vurgulamaktadır. Nitekim Peygamberimiz de şöyle buyurur: “İki nîmet vardır ki insanların pek çoğu onların kıymetini bilmede aldanmışlardır: Bunlardan birisi sağlık, ötekisi de boş vakittir.” (Buhârî, Rikak: 1)

Yapılması gereken birşeyi “yapamam” demenin kendimizi gerçekten kilitlemeye ve yapamamaya sebep olduğunu uzmanlar bildirmektedir. Hergünkü işler ve gerçekleştirmek istediğimiz büyük hedefler için günde beş dakika ayırarak yapılan program bize hiç ummadığımız sonuçları ve kârları getirecektir. Aksi takdirde farkında olmadan yaptığımız küçük işler bütün zamanımızı alacak ve asıl gerçekleştirmemiz gereken hedeflere vakit kalmayacaktır. Elektrik, telefon veya herhangi bir faturayı bile geç yatırmanın faiziyle ödemeye sebep olması gibi önemli şeyleri ertelemek de inanamayacağımız kadar büyük zararlara sebep olabilmektedir. Başarılı insanların hayatı incelendiğinde yapılması gerekeni ertelemeyen veya hemen teşebbüse geçen kişiler oldukları görülmektedir.

2. 2. Asr Sûresi 2. Ayetin İ'rab Açısından Tahlili

* (إِنَّ) **Gerçekten** [İsim cümlesinin başına gelip ismini nasb, haberini ref yapan te'kid ve nasb edatıdır, müşebbehe bi'l-fiildir. Bu sebeple hemzesi kesra olmuştur. Yemin cevabının başında gelmiştir (Behcet, 1993: XII, 503; Deâs, 2004: III, 467).]

* (الْإِنْسَانُ) **İnsan** [(إِنَّ)'nin ismidir, mansubtur, nasb alameti fethadır (Behcet, 1993: XII, 503).

* (لَفِي خُسْرٍ) **ziyan içindedir** [(إِنَّ)'nin haberidir, car-mecrurdan oluşan şibhi cümle ref mahallindedir; (لَ):tekit lamıdır, (إِنَّ)'nin haberinin başladığını bildiren lâmu'l-müzahlekedir, (فِي):harfî cer, (خُسْرٍ): mecrur isimdir, muzaftır. (إِنَّ الْإِنْسَانَ لَفِي خُسْرٍ); (إِنَّ)'nin isim ve haberinden oluşan bu isim cümlesi mahzûf bir yeminin cevabıdır (cevabu'l-kasem'dir). İ'rabda mahalli yoktur. (İbn Hâleveyh, 1941: 175; Behcet, 1993: XII, 503; Deâs, 2004: III, 467; Sâfi, 1998: XXX, 400; Deâs, 2004: III, 467; Harrât, 2005: I, 481).]

2. 3. Asr Sûresi 1. Ayet Meallerinin Kavram ve İ'rab Açısından Karşılaştırılması

Bayraktar Bayraklı "*Elbette insan ziyandadır.*"

Edip Yüksel "*İnsanlar zarardadır.*"

Erhan Aktaş "*Kuşkusuz insan kesinlikle hüsrandadır.*"

Süleymaniye Vakfı "*İnsan hep ziyan içindedir.*"

Ali Rıza Safa "*Aslında, insan, gerçekten yitime uğramıştır.*"

Mustafa İslamoğlu "*Elbet insanoğlu tarifsiz bir kayıptadır;*"

Yaşar Nuri Öztürk "*İnsan, gerçekten tam bir hüsrân içindedir!*"

Ali Bulaç "*Gerçekten insan, ziyandadır.*"

Elmalılı (sadeleştirilmiş) "*İnsan mutlaka bir ziyandadır.*"

Muhammed Esed "*Gerçek şu ki, insan ziyandadır;*"

Diyanet İşleri "*İnsan gerçekten ziyan içindedir.*"

Elmalılı Hamdi Yazır "*İnsan mutlak bir husranda*"

Süleyman Ateş "*İnsan ziyandadır.*"

Gültekin Onan "*Gerçekten insan, ziyandadır.*"

Hasan Basri Çantay "*Muhakkak insan kat'i bir ziyandadır.*"

İbni Kesir "*Muhakkak insan, hüsrandır.*"

Şaban Piriş "*İnsanlık hüsranda.*"

Suat Yıldırım "*İnsanlar hüsranda.*"

Ahmed Hulusi "*Muhakkak ki insan, hüsrana içindedir!*"

Değerlendirme:

(إِنَّ) kelimesinin karşılığı olarak 19 mealde 1 meal "Elbette", 1 meal "Elbet", 5 meal "gerçekten", 1 meal "gerçek şu ki", 2 meal "muhakkak", 1 meal de "Muhakkak ki" kelimelerini kullanmıştır. Bunlardan farklı olarak Erhan Aktaş, "Kuşkusuz .. kesinlikle", Süleymaniye Vakfı ".. hep ..", Ali Rıza Safa "Aslında ..gerçekten.." karşılığını vermiştir. 4 meal ise boş bırakmıştır.

(الْإِنْسَانُ) kelimesi için 19 mealde 15'i "İnsan" kelimesini tercih ederken Edip Yüksel ve Suat Yıldırım "İnsanlar", Mustafa İslamoğlu "insanoğlu", Şaban Piriş "İnsanlık" lafzını seçmiştir.

(لَفِي خُسْرٍ) ibaresi için 19 mealde 9 meal "ziyandadır" ya da aynı manaya gelen "ziyan içindedir", 1 meal "zarardadır", 7 meal "hüsranda" ya da "hüsrana içindedir" anlamını yazmıştır. Ali Rıza Safa "yitime uğramıştır.", Mustafa İslamoğlu "tarifsiz bir kayıptadır", Süleymaniye Vakfı "(hep) ziyan içindedir" ifadeleriyle diğerlerinden farklı kelimelere imza atmışlardır. Ancak bu anlamlarda da sözlüklere göre manayı değiştirecek bir kelime yoktur. Yani kısa tefsir değil meal sınırları içindedir.

Zaman içinde gerçekleştirilebilen ve hüsranda olmayan yani kurtuluşa erecek olan kişilerin formül ve reçetesi ise sonraki ayette belirtilmiştir:

3. Asr Sûresi 3. Ayet: (إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَتَوَّاصَوْا بِالْحَقِّ وَتَوَّاصَوْا بِالصَّبْرِ) *Ancak iman edenler, salih ameller (iyi işler) işleyenler, birbirlerine hakkı tavsiye edenler ve birbirlerine sabrı tavsiye edenler (bundan) hariçtir.*

3. 1. Asr Sûresi 3. Ayetin Kavram Tahlili

Bu ayette, (آمَنُوا), (عَمِلُوا), (الصَّالِحَاتِ), (تَوَّاصَوْا), (الْحَقِّ) ve (الصَّبْرِ) kelimeleri önce kelimelerin sözlüklerimizdeki manaları açısından sonra da müfessirlerimizin yorumları yönünde tahlil edilecektir.

3. 1. 1. (آمَنُوا) kelimesi

Ayette geçen bu fiil (آمَنَ يُمْرِنُ اِيْمَانًا) if'al babından olup "inandı, iman etti, emin kıldı" anlamlarına gelir. (آمَنَ) kelimesinin asıl manası, "korkunun gidip gönül huzurunun gelmesi hali"dir. (آمَنَ) fiili iki manada kullanılır: İlki kendi kendine müteaddî yani geçişli oluşudur. (آمَنَتْه) dendiğinde; (جعلت له الأَمَنَ) "ona güven verdim/onu emniyete kavuşturdum" anlaşılır. Bu sebeple Allah'a mü'min denmiştir. İkincisi müteaddî değildir; (آمَنَ) "güven sahibi oldu" ya da "güvenle yaşadı" anlamındadır. (الإِيْمَانُ) "İman" ise, Hz. Muhammed'e gönderilen şariat anlamında kullanıldığı gibi bu şariata girip Allah'ı ve Hz. Muhammed'in peygamberliğini kabul edene de "iman etti" denir. Fiil olarak kullanımına örnek şu ayettir: (الَّذِينَ آمَنُوا وَالَّذِينَ هَادُوا وَالصَّابِغُونَ) "İman edenler, Yahudi olanlar ve Sabiler.." (Maide 5/69); İman, bazen medh/övgü anlamında tasdik yolunda Hakka boyun eğişi anlatır. Bu da üç şeyin bir araya gelmesiyle oluşur: a) (تصديق بالقلب) "Kalp ile tasdik", (عمل بحسب ذلك بالجوارح) "organların buna uygun bir şekilde amel etmeleri"dir. (وَالَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَرُسُلِهِ أُولَئِكَ هُمُ الصَّادِقُونَ) "Allah'a ve Elçilerine iman edenler işte onlar, gerçekten sadık olanlardır" (Hadid 57/19) ayetinde bu anlam anlatılır. İtikad meselelerinin her birine, doğru söz ve salih amele de iman denmiştir. (وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُضَيِّعَ إِيمَانَكُمْ) "Allah, sizin imanınızı zayi edecek değildir" (Bakara 2/143) ayetinde bu kavram bariz olarak ortaya çıkar. (وَمَا أَنْتَ بِمُؤْمِنٍ لَنَا وَلَوْ كُنَّا صَادِقِينَ) "Biz doğru söyleyenler olsak bile sen bize inanacak değilsin" (Yusuf 12/17) ayetinde yer alan (مُؤْمِنٍ) kelimesinin "tasdik eden" anlamına geldiği de söylenmiştir. Ancak iman; eminlikle birlikte tasdik etmenin adıdır. (أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ أُوتُوا نَصِيبًا مِّنْ) (الْكِتَابِ يُؤْمِنُونَ بِالْجِبْتِ وَالطَّاغُوتِ) "Kitaptan bir nasip verilenlerin cibt ve tâguta iman ettiklerini görmedin mi?" (Nisa 4/51) ayeti bunu gösterir. (إِيْمَانَهُ الْكُفْرَ) "onun imanı kafirliktir", (تَحِيَّتُهُ الضَّرْبَ) "onun selamı dövmektir" sözleri de buna benzer (Râgıb, 1992: 90; Ezherî, 2001: XV, 368-371; İbrâhîm Mustafa ve diğ., t.y.: I, 28; Zebîdî, t.y.: XXXIV, 187; İbn Manzur, 1993: XIII, 22-23).

3. 1. 2. (عَمِلُوا) kelimesi

(عَمِلَ يَعْمَلُ عَمَلًا): "amel etti, yaptı, işledi" anlamına gelir. (العَمَلُ) canlıların bir kasıt ve isteğe bağlı olarak yaptıkları işin adıdır ve (الْفِعْلُ) lafzından daha dar bir kapsama sahiptir. Çünkü (الْفِعْلُ) kelimesi bazen kasıtsız olarak hayvanlardan meydana gelen fiiller için, bazen de cansız varlıklara nisbet edilir. (البقر العَوَامِلُ) "Çalışan sığırlar", sözü dışında Araplar hayvanlar için (العَمَلُ) ifadesini kullanmaz.

وَمَنْ يَعْمَلْ (Bakara 2/277); (إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ) "İman edip salih amel işleyenlerin..." (Nisa 4/124); (مَنْ يَعْمَلْ سُوءًا يُجْزَ بِهِ) "...kim yararlı işler işlerse..." (Kim, kötülük yaparsa cezasını görür" (4/Nisa 123).. vb. ayetlerde görüldüğü gibi (العَمَلُ) kelimesi iyi ve kötü fiillerin her ikisi için de kullanılır (Râgıb, 1992: 587- 588. Ayrıca bkz. Ezherî, 2001: II, 255-256; Firûzâbâdî, 2005: 1036; Halîl b. Ahmed, t.y.: II, 154; İbn Dureyd, 1987: II, 949; İbn Fâris, 1979: IV, 145; İbn Side, 2000: II, 178; İbrâhîm Mustafa ve diğ., t.y.: II, 628; Zebîdî, t.y.: XXX, 56-58; İbn Manzur, 1993: XI, 475-476).

3. 1. 3. (الصَّالِحَاتِ) kelimesi

(الْفَسَادِ) (الصَّلَاحُ) kelimesi "doğru olan, salih olan" anlamında ism-i faildir. (الصَّالِحَةُ ج صَالِحَاتٍ) "fesad" kelimesinin zıddıdır. Her iki kelime de fiillerle kullanılmaktadır. (الصَّلَاحُ) kelimesi Kur'an'da bazen (الْفَسَادِ)'ın, bazen de (السَّيِّئَةِ)'nin karşısı olarak geçer: (خَلَطُوا عَمَلًا صَالِحًا وَآخَرَ سَيِّئًا) "İyi bir ameli diğer kötü bir amelle karıştırdılar" (Tevbe 9/102); (وَلَا تُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ بَعْدَ) (إِصْلَاحِهَا) "İslah olmuşken yeryüzünde fesad çıkarmayın" (A'raf 7/56); (الصَّالِحَاتِ) "İman edip salih amellerde bulunanlar, onlar cennet halkıdır, orada temelli kalıcıdır" (Bakara 2/82) bu kelimenin geçtiği ayet örnekleridir (Râgıb, 1992: 489. Daha ayrıntılı bilgi için bkz. Cevherî, 1987: I, 383; Firûzâbâdî, 2005: I, 229; İbn Side, 2000: III, 152; Zebîdî, t.y.: VI, 547; İbn Manzur, 1993: II, 516; Râzî, (Muhtâr), t.y.: I, 178).

3. 1. 4. (تَوَاصَوْا) kelimesi

Ayette geçen (تَوَاصَى يَتَوَاصَى تَوَاصًى) fiili müşâreket için kullanılan tefâul babından olup "birbirine ve bazısı diğerine tavsiye etti" anlamındadır. (الْوَصِيَّةُ) kelimesi "öğüt yoluyla yapılacak

şeyleri daha önceden başkasına bildirmek"tir. (أَرْضٌ وَاصِيَّةٌ) "aralıksız bitki örtüsüyle kaplanmış yer" deyiminden alınmış bir kelimedir. Bu tarzda öğüt vermek (أَوْصَاهُ وَوَصَّاهُ) fiilleriyle ifade edilir. (وَوَصَّى بِهَا إِبْرَاهِيمُ بَنِيهِ وَيَعْقُوبُ) "Bunu (bu dini) İbrahim, oğullarına vasiyyet etti, Yakub da" (Bakara 2/132). Manaları aynı olduğu için bu ayetteki (وَصَّى) fiili, (أَوْصَى) olarak da okunmuştur. (وَلَقَدْ وَصَّيْنَا الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ) "Sizden önce kendilerine kitap verilenlere ...vasiyet ettik (emrettik) " (Nisa 4/131); (وَوَصَّيْنَا الْإِنْسَانَ...) "Biz insana, ana babasına (iyi davranmasını) tavsiye ettik" (Ankebut 29/8) örnekleri de bunu anlatır.

(تَوَاصَى الْقَوْمُ) "Üstünlüğünü bildirdi." (وَوَصَّى: أَنشَأَ فَضْلَهُ) anlamındadır. (وَتَوَاصَوْا بِالْحَقِّ وَتَوَاصَوْا بِالصَّبْرِ) "Birbirlerine hakkı tavsiye eden ve sabrı tavsiye edenler (bunlardan hariçtir)" (Asr 103/3) ve (أَتَوَاصَوْا بِهِ بَلْ هُمْ قَوْمٌ طَاغُوتٌ) "Onlar birbirlerine bunu mu tavsiye ettiler? Bilakis onlar azgın bir toplumdur." (Zariyat 51/53) ayetlerinde de bu kelime geçer (Râgıb, 1992: 873; Daha geniş bilgi için ayrıca bkz. Cevherî, 1987: VI, 2525; Ezherî, 2001: XII, 187; Halil b. Ahmed, t.y.:VII, 177; İbn Dureyd, 1987: I, 241; İbrâhîm Mustafa ve diğ., t.y.: II, 1038, Zebidi, t.y.: XL, 210-211).

3. 1. 5. (بِالْحَقِّ) kelimesi

(الْحَقُّ) kelimesi "hak, gerçek, doğru ve varlığı kesin olan şey, sabit, sabit ve doğru olmak, gerçekleştirmek, gerekmek ve bir şeye yakînen muttali olmak" manalarına gelir. (الْحَقُّ) kelimesinin aslı, "mutabakat, uyumluluk ve uygunluk"tır. Bu kelime şu farklı manalarda da kullanılır:

1. Hikmetinin gerektirdiği şekilde bir şeyi sebepleriyle icad edip yaratana "hak" denir. Bu yüzden Yüce Allah hakkında: (هُوَ الْحَقُّ) "O, haktır" denir. (وَإِذْ دَعَا إِلَى اللَّهِ مَوْلَاهُمْ الْحَقُّ) "(İnsanlar) Hak olan Allah'a döndürülürler" (Yunus 10/30) ve (فَذَلِكُمْ اللَّهُ رَبُّكُمُ الْحَقُّ فَمَاذَا بَعَدَ الْحَقِّ إِلَّا) "İşte hak olan Rabbiniz Allah budur. Hakk'ın dışında sapıklıktan başka ne var? " (Yunus 10/32) ayetlerinde bu anlamdadır.

2. Hikmetin gereğine göre yaratılan şeye de "hak" denir. Bu sebeple Yüce Allah'ın her fiiline haktır, denir. (الْمَوْتُ حَقٌّ، وَالْبَعْثُ حَقٌّ) "Ölüm haktır, diriliş haktır" dememiz gibi. Yüce Allah

güneş ve ayı yarattığını belirttikten sonra: (مَا خَلَقَ اللَّهُ ذَلِكَ إِلَّا بِالْحَقِّ) "Allah, bunları, ancak Hak olarak yarattı" (Yunus 10/5) buyurur. (وَلِيَكْتُمُونَ الْحَقَّ) "Gerçeği gizliyorlar" (Bakara 2/146); (وَأِنَّهُ لَلْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ) "Bu, Rabbinden olan gerçektir" (Bakara 2/147); (وَأَنَّ لَهُ الْحَقَّ مِنْ رَبِّكَ) "Bu kesinlikle Rabbinden olan gerçektir" (Bakara 2/ 149) ayetleri de bu mananın örnekleridir.

3. Bir şeye, gerçekte neyse ona uygun olarak inanmaktır. (اعتقاد فلان في البعث والثواب والعقاب) "Falancanın diriliş, sevap, ceza, cennet ve cehennem hakkındaki inancı haktır", dememiz gibi. (فَهَدَى اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا لِمَا اخْتَلَفُوا فِيهِ مِنَ الْحَقِّ...) "Bunun üzerine Allah, iman edenleri, anlaşmazlığa düştükleri Hakka (gerçeğe) iletti" (Bakara 2/213) ayeti de bu anlamdadır.

4. Gerekliği vakitte, gerekliği miktarda, gerekene göre gerçekleştirilen fiile ve söze de hak denir. (كَذَلِكَ حَقَّتْ) "Senin yaptığın haktır ve sözün haktır" sözümüz gibi. (فَعَلَّكَ حَقَّ وَقَوْلِكَ حَقَّ) "Böylece Rabbinin sözü hak (gerçekleşmiş) oldu" (Yunus 10/33) ve (وَحَقُّ الْقَوْلُ مِنِّي) "Benim Cehennemim mutlaka dolduracağım, sözü hak olmuştur" (Secde 32/13); (وَلَوْ) "Eğer Hak (gerçek) onların keyfi arzularına uysaydı.." (Mü'minun 23/71) ayetleri bu anlamı gösterir. Bu son ayetteki Hak kelimesinde Yüce Allah'ın bizzat zatı da, hikmetin gereğine göre verilmiş hükmü de kastedilmiş olabilir. (لِيُحَقِّقَ الْحَقَّ) "Hakkı, hak yapmak için" (Enfal 8/8) ayeti de bu manadadır. (كَانَ حَقًّا عَلَيْنَا نَصْرُ الْمُؤْمِنِينَ) "Mü'minlere yardım etmek bizim üzerimize hak olmuştur" (Rum 30/47); (كَذَلِكَ حَقًّا عَلَيْنَا نُنْجِ الْمُؤْمِنِينَ) "Mü'minleri kurtarmak da aynı şekilde üzerimize hak olmuştur" (10/Yunus 103); (لَا أَقُولُ عَلَى اللَّهِ) "Bana Allah'a kaşı ancak hakkı (gerçeği) söylemem yakışır" (A'raf 7/105) ayetlerinde görüldüğü gibi (الْحَقُّ) kelimesi hem vacip hem kaçınılmaz hem de caiz manasında da

kullanılmaktadır. (Bkz. Râgıb, 1992: 246-247. Daha geniş ayrıntı için ayrıca bkz. Ezherî, 2001: III, 241; Halîl b. Ahmed, t.y.: III, 6; İbn Dureyd, 1987: I, 100; İbn Sîde, 2000: II, 472; Zebîdî, t.y.: XXV, 160; İbn Manzûr, 1993: X, 49; Râzî, (Muhtâr), t.y.: s. 77).

3. 1. 6. (الصَّبْر) kelimesi

[الصَّبْرُ (صَبَرَ يَصْبِرُ)] kelimesi; "sabır, tutmak, musibet ve belalara dayanmak ve tahammül etmek" manalarına gelir. (الصَّبْرُ) aynı zamanda "darda tutmak" anlamına da gelir. (صَبَرْتُ الدَّابَّةَ): "Hayvanı yemsi hapsettim", (صَبَرْتُ فَلَانًا): "Falancaya öyle bir şey bıraktım ki, ondan çıkıp kurtulması mümkün değildir" anlamındadır. (الصَّبْرُ) aynı zamanda akıl ve şeriatın gerektirdiği hususlara karşı "nefsi hapsetmek"tir veya hapsetmeyi gerektiren şeylerden hapsetmektir.

(الصَّبْرُ) genel bir lafızdır; hangi ortamda kullanıldığına göre ismi de değişmektedir. Şayet nefsin hapsi bir musibetten kaynaklanıyorsa ona yalnız (صَبِرَ) "sabır" denir; zıddı da (الْجَزَعُ) "feryat" olur. Şayet sabrı savaşta göstermek olursa buna (شَجَاعَةً) "kahramanlık" denir. Bunun zıddı ise (الْجُبْنُ) "korkaklık"tır vb. Yüce Allah buna benzer herşeyi sabır lafızıyla ifade etmiştir. (وَالصَّابِرِينَ) "Sıkıntı, hastalık ve savaş zamanlarında sabredenler.." (Bakara 2/177); (وَالصَّابِرِينَ وَالصَّابِرَاتِ): "Başlarına gelene sabredenler" (Hac 22/35); (وَالصَّابِرِينَ عَلَى مَا أَصَابَهُمْ): "Sabreden erkekler ve sabreden kadınlar" (Ahzab 33/35) ayetleri buna örnektir (Râgıb, 1992: 474. Daha geniş bilgi için bkz. Cevherî, 1987: II, 706; Ezherî, 2001: XII, 120-122; Firûzâbâdî, 2005: 422; Halîl b. Ahmed, t.y.: VII, 115; İbn Dureyd, 1987: I, 312; İbn Fâris, 1979: III, 329; İbrâhîm Mustafa ve diğ., t.y.: I, 576; Zebîdî, t.y.: XII, 271-279; İbn Manzûr, 1993: IV, 438-440; Râzî, (Muhtâr), t.y.: 172).

Müfessirlerimizin Yorumu: Mukâtil'e göre (ö. 150/767); *hakkı tavsiye*'den maksat Allah'ı tevhid yani birlemektir. Sabrı tavsiye ise Allah'ın emirlerine sabretmektir. Böylece bu kişiler ayetin ilk iki bölümü olan iman eden ve salih amel işleyen kişiler olur ve hüsrana uğramazlar. Yani Mukatîl'e göre üçüncü ayetin ilk iki bölümünü sonraki iki bölüm tefsir etmektedir (Mukâtil, 2002: IV, 829).

Taberî'ye göre (ö. 310/922); *İman edenler*; Allah'ı tasdik edip onu birleyen vahdaniyetini ikrar edip itaat edenler demektir. Salih amel işleyenlerden kasıt ise; farz amellerden zorunlu olanları yerine getirip yasaklarından ve masiyetten kaçınanlar anlamına gelir. "İnsan" kelimesi aslında "insanlar" yani cemi manasında olduğu için "*iman edenler*" bundan istisna edilmiştir. Katâde (ö.117/735) ve Hasan-ı Basrî (ö.110/728) Hak ile kastedilenin 'Allah'ın kitabı' olduğunu söylemişlerdir. *Hakkı tavsiye etmek* ise Allah'ın kitabında indirdikleriyle amel etmenin gerekliliğini, yasakladıklarından da kaçınmayı birbirine tavsiye ettikleri anlaşılmalıdır (Taberî, 2000: XXIV, 590).

Zeccâc'a göre (ö.311/923), bu ayette yer alan hakkı tavsiye etmenin manası Allah'ı birleme ve peygamberine iman etmede daim olmaktır. *Sabrı tavsiye etmek* ise Allah'a itaate, O'nun yolunda cihada ve peygamberinin şeriatını yerine getirmede sabrı tavsiye etmektir. (Zeccâc, 1988: V, 359)

Mâtürîdî'ye göre (ö. 333/944); ayette kaybedenler zikredilmiş, kazananlar bundan istisna edilmiştir. "İnkâr edenler müstesna insanlar kârdadır" da denebilirdi. Ancak bu ayetler Hz. Peygamber'in risaletinin başında inmiştir, yani insanların çoğu o zaman kafir ve ahirette hüsrana uğrayacak olan grubtandır. Bu sebeple istisna bu yönde olmuştur. Ayrıca insanlar tercihleri yüzünden hüsrana uğramaktadırlar. *Salih amellerden* maksat güzel ameller ve davranışlarla alakalı iyi işler demektir. "*Siz, insanlar için ortaya çıkarılmış en hayırlı ümmetsiniz. İyiliği emredersiniz, kötülükten alıkoyarsınız ve Allah'a inanırsınız*" (Âl-i İmrân, 3/110) ayeti de bunu açıklar. "*Veya bir kıtlık gününde yakını olan bir yetimi yahut aç ve açıkta olan bir yoksulu doyurmaktır*" (Beled, 90/14-16) ayeti de salih amelin bir örneğini vermektedir. "**Hak**" lafzı aslında failinin methedildiği her fiildir. "**Sabır**" ise faili kötülen her fiilden çekinmek, geri durmak demektir. Ayette sanki *hakki tavsiye etmek*, faili methedilen her iyiliği tavsiye etmek, *sabrı tavsiye etmek* de faili kötülen her türlü kötü amelden tahammül gösterip uzak durmaktır. Yüce Allah bu sureyle insanlardan bir bölümünü ayırmış ve bunları yerine getirenin cennete gideceği vaadinde bulunmuştur (Mâtürîdî, 2005: X, 611-612).

Râzî'nin (ö. 606/1209), tefsirinde bildirildiğine göre iman; salih ameli ihtiva etmese de salih amel kelimesi imanı da içine alır. Salih ameller ise hakkı ve sabrı tavsiye meselesini de ihtiva eder. Tekit için tekrar yapılmış olabilir ancak burada söylenenler o türün en kıymetlilerinden olduğuna da işaret edebilir. Büyük günah işleyenlerin ceza göreceklere delil getirilen bu ayet iman ve salih ameli birlikte yaşamayan kişilerin hem dünya hem de ahiret içinde hüsrana uğrayacaklarını bildirmektedir. İkisi bir arada olmak durumundadır. Ancak ikisini bir arada yaşayanlar oldukça azdır. Bu sebeple kurtuluşa erenler hüsrana uğrayanlardan daha azdır. Ayet bu konuda müminleri teşvik edici bir rol oynamaktadır. Salih amellerle geçirilen ömür onu daha hayırlı şeylere ulaştıracağından güzel şeylerle geride kalan hayatın da tesellisi vardır. Ayrıca Allah'ın itaate çağırdığı şeyler insanı salaha selamete ulaştıran şeyler olduğuna, O'ndan uzaklaştıran şeylerin ise fesad ve kötülük olduğuna işaret de eder. Kazanç ve kâr dediğimiz olay fiillerle gerçekleşir. Yüce Allah bu sebeple *ziyan* kelimesini kullanmış ziyanın sebebini zikretmemiştir. Kazanç tarafının ise ancak iman ve salih amellerle yani ancak fiilleri yerine getirmekle gerçekleşebileceğini ifade etmiştir. Ziyân ise örneğin günah işlemek gibi fiille de gerçekleşebilir, yapılması gereken fiili terk etmekle de oluşabilir. Kârlı kazanç ise ancak fiili işlemekle gerçekleşecektir (Râzî, (Mefâtiḥ), 2000: XXXII, 280-281).

Hakkı ve sabrı tavsiye cümlelerine gelince; burada ziyan ve iflastan iman ve salih amelle kurtulan mutluluk erbabı kişiler, sadece kendilerini ilgilendiren şeylerle yetinmeyip başkalarının taatine de sebep teşkil etsinler diye *diğerlerine de tavsiye eden kişiler* olarak belirtmiştir. Zaten bir başka ayette de bu durum şu şekilde emredilir: (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا قُوا أَنْفُسَكُمْ وَأَهْلِيكُمْ نَارًا)

iman edenler, kendinizi ve çoluk-çocuğunuzu ateşten koruyun" (Tahrim, 66/6) İlim ve amel gibi hususlar *hakki tavsiye*'nin içine, farz olan hususları yerine getirip yasaklardan kaçınma, zorluklara katlanma gibi hususlar da sabrı tavsiye mefhumuna girer. Emre uyup yasaklardan kaçmak çok zordur. Kurtuluş ise bu dört şeyin hepsinin birden yerine getirilmesine bağlanmıştır. (وَأَنَّهُ عَنِ الْمُنْكَرِ وَاصْبِرْ) "*Münkerden nehyet ve sabret*" (Lokman, 17) ayetinde de bu mana zikredilir. Ayet aynı zamanda Hakk'ın ağır bir şey olduğuna ve beraberinde de zorluk

ve sıkıntılar olabileceğine dalet eder. Yüce Allah burada emir zannedilmesin diye mazi sigasıyla (وَتَوَاصَوْا) buyurmuş, (يَتَوَاصَوْنَ) dememiştir. Zira onları geçmişte yaptıkları şeyler sebebiyle methetmiş, böylece gelecekte de bunun üzerine sebat etme arzularında olduklarını ifade etmiştir (Râzî, (Mefâtiḥ), 2000: XXXII, 282).

Kurtubî (ö.671/1273) de salih amel işleyenlerin farz emirleri yerine getirenler olduğunu bildirdikten sonra bu dört sınıf insanın Hz. Peygamberin ahabî olduğunu, hüsranda olanın Ebu Cehil olduğunu nakle dayanarak bildirmiştir. Yine mevkuf bir rivayete dayanarak bu dört sınıf insanın baştan sona iman edenin Hz. Ebu Bekir, salih ameller işleyen Hz. Ömer, birbirine hakkı tavsiye edenin Osman ve sabrı tavsiye edenin de Hz. Ali olduğunu nakletmesi çok ilginçtir (Bkz. Kurtubî, 1964: XX, 179-181). Kur'an'ın ise kıyamete kadar herkeze indiği açıktır. Bu sınırlamalar bunları okuyan ya da duyanlar açısından ayetlerin itibarına gölge düşürmemelidir. Zira Yüce Allah ayetlerde isim vermemekte, genel konuşmaktadır.

Yine Kurtubî'ye göre "*Birbirine... tavsiye edenler*" birbirini sevenler ve birbirlerini teşvik edenler anlamındadır. Dahhâk (ö. 105/723), İbn Abbas'tan (ö. 68/687-88) nakille "Hakk" ile kastedilenin tevhid olduğunu bildirmiştir. Süddî'nin (ö. 127/745) dediğine göre ise bu ayette "Hak"; Yüce Allah'tır. "*Sabrı tavsiye edenler*"; Yüce Allah'a itaata ve O'nun masiyetlerine karşı sabrı tavsiye edenlerdir (Kurtubî, 1964: XX, 179-181).

Nesefî'ye göre (ö. 710/1310), işte bu kişiler dünyaya karşılık ahireti satın almışlar ve bu sayede de kâr ve kazanç elde edip ebedî mutluluğu elde etmişlerdir (Nesefî, 1998: III, 677). (Benzer veya daha geniş yorumlar için bkz. Celâleyn, 1987: 820; Ebû Hayyân, 2000: X, 539; Ebu's-Suûd, t.y.: IX, 187; İbn Atiyye, 2001: V, 520; Sâbûnî, 1997: III, 575; Zemahşerî, 1987: IV, 794; Zuhaylî, 1995: XXX, 392-393; Derveze, 1963: I, 562).

İzzet Derveze'ye göre; Allah'a ve ahiret gününe inanan kimselerin büyük bir çoğunluğunun hiç de iyi işler yapmadıkları ve ancak bir menfaat karşılığı ya da çıkar umudu varsa iyi işler işledikleri söylenirse bunun cevabı şudur: Bu şahısların imanına gerçek iman denmez. Onlara "mü'min" denmekten çok "teslim olan" adı verilir. Zira Kur'an bu iki topluluğu birbirinden ayırt etmiş ve doğru iman boyutu ile sahibindeki etkisi hakkında şu ayetle uyarmıştır: (قَالَتِ الْأَعْرَابُ آمَنَّا قُلْ لَمْ تُؤْمِنُوا وَلَكِنْ قُولُوا أَسْلَمْنَا وَلَمَّا يَدْخُلِ الْإِيمَانُ فِي قُلُوبِكُمْ وَإِنْ تُطِيعُوا)

..الله) "*Bedevî Araplar: "İman ettik" dediler. De ki: İman etmediniz, fakat "teslim olduk olduk" deyin. Ancak henüz iman kalplerinize girmedir. Eğer Allah'a ve Rasûlüne itaat ederseniz..."* (Hucurat 49/14-15). (Derveze, 1963: I, 569). Ayetin ifadesine göre; bedevîler aslında ahirete gereği gibi iman etmemişlerdir. Sadece müslümanlar güçlü oldukları ve o esnada menfaatleri söz konusu olduğu için '*iman ettik*' demişlerdir. Yani güce boyun eğmişlerdir. Bu sebeple Allah (c.c) '*Biz iman ettik*' demeyin, '*Biz teslim olduk deyin*' buyurmuştur. Zira onlar müslüman da olmamışlardır.

İman olmaksızın gerçekleştirilen salih ameller Allah katında yok sayılmaktadır: "*Rabbini inkar edenlerin iyi davranışları fırtınalı bir günde şiddetli rüzgarda savrulan küle benzer,*

yaptıkları iyi işler kendilerine (ahirette) bir yarar sağlamaz. İşte derin sapıklık budur." (İbrahim, 14/18).

Kurân'a göre salih amelin iman olmaksızın herhangi mükafat getirisi yoktur. Hiçbir yerde iman olmaksızın salih amel zikredilmemiştir. Aynı şekilde imanın ispatı da salih ameldir. Bu ikisinin ilişkisi tohum ve ağaç ilişkisi gibidir. Tohum yoksa ağaç bitmez. Tohum olduğu halde ağaç çıkmıyorsa o tohum toprağın altında gömülü kalmış vaziyettedir. Yani salih amel olmadan iman eden bir insan da hüsrandan kurtulamaz. Hakkı telkin ile sabrı tavsiye de bunun yanında olması gerekir. Zira ferdi planda kalan mutluluk topluma sirayet etmedikçe yine hüsrandan kurtuluş gerçekleşmez. Mümin ve salih bir toplum oluşturmak da müminlerin vazifesidir. "*Azabı, sadece günah işleyenlerle kalmayacak fitneden sakının.*" (Enfal 8/25) ayeti ve benzeri ayetler bunu ifade eder. Toplumu bozulmaktan korumak için her fert üstüne düşen mesuliyeti yerine getirmekle görevlidir (Mevdûdî, 2005: 228-229).

Salih amel dediğimiz iyi işlerin içinde hakkı ve sabrı tavsiye de vardır ancak bu ifadeler hem şahsın faziletini hem diğerlerine karşı mesuliyet bilincini hem de toplumsal faydaları içerdiği için ayrıca söylenmiştir. Bu ifade bütün ahlâkî görevleri içine alır (Karaman ve diğ., (t.y.). V, 683-684).

Bu esaslar insanın tüm zaman ve mekanlarda muhtaç olduğu dünyevî ve uhrevî mutluluk ve kurtuluşunun anahtarıdır. Zira bu esaslarda Allah hakkı ile kul hakkı bir arada sunulmuştur. Nefsi kemale eriştirmek iman ve salih amelle olur. Bunlar Allah hakkına girer. Hakkı ve sabrı tavsiye ise nasihat ve irşad göreviyle kul hakkına girer (Soysaldı, 1997: 2).

İman etme prensibi tevhid akidesine sınırsız sarılıp harici şeylere meyletmemek olunca inanan insanlarda birlik ve bütünlük meydana gelir. Böylesi bir zihniyet değişimi hakiki imanın tadını yaşamakla oluşur (Kalın, 2018: 4).

Görüldüğü gibi ayet insanı içinde bulunduğu hüsrandan kurtaracak dört hususu ilan etmektedir: 1. İman etmek, 2. Salih ameller (iyi işler) işlemek, 3. Birbirine hakkı tavsiye etmek, 4. Birbirine sabrı tavsiye etmek.

Mü'minin karakteri tanıtılırken Kur'an'da "*Onlar sabredenler ve Rablerine tevekkül edenlerdir.*" (Nahl, 16/42) denilir. Zira mü'min Rabbi'nin kendinden daha merhametli ve dünyanın da bir imtihan arenası olduğunu, yaşadığı acıların sonunda bazılarını kendisinin de kavrayamadığı pek çok hikmetin saklı olduğunu bilir: "... *Olur ki hoşunuza gitmeyen bir şey, sizin için hayırlıdır ve olur ki, sevdiğiniz şey de sizin için bir şerdir. Allah bilir siz bilmezsiniz.*" (Bakara, 2/216). Yani o anda içinde yaşadığımız durum bizim bakış açımıza göre kötü görünebilir. Fakat belki de arkasından pekçok güzelliklerin gelmesi o acı durumun yaşanmasına bağlıdır. Çünkü bazen yıkım olmadan yeniden yapılanma gerçekleşmez. Mü'min gaybı bilemediği için üzerine düşeni yapar, o durumu iyileştirmek için dua eder, aklını kullanıp her türlü çareye başvurur. Çünkü "*Gerçekten zorlukla beraber kolaylık vardır.*" (İnşirah, 94/5). Bu ayet insanların o çareyi bulmaları gerektiğini de anlatır. Elinden gelmeyen hususlarda ise yine dua edip Allah'a teslim olur. Yani **sabır** oturup bir şey yapmadan teslim olmak değil tevekkülle birlikte elinden geleni yaptıktan sonra durumu kabullenmektir. "*Allah, hiç kimseye güç yetireceğinden başkasını yüklemez...*" (Bakara, 2/286)

ayeti ise Allah'ın kişiye dayanabileceği kadar zorluk verdiğini gösterir. İçki, zina gibi kişinin kendi elleriyle yaptığı günahlarının kötü sonuçları ise bundan hariçtir. Bu durumda kişinin başına gelenlerden dolayı kendini değil de Allah'ı suçlaması yanlış bilgilenmekten kaynaklanmaktadır. *".. Sabredenlerin karşılığını yaptıklarının en güzeliyle Biz muhakkak vereceğiz."* (Nahl, 16/96) ayeti sabrın sonucunun hem dünya hem ahiret mükafatı hem de Allah'ın rızası olduğunu göstermektedir (Yasdıman, 2012: 399-403).

Kur'an'da övülen Hz. Eyyûp (Sad, 38/44) ve Hz. Yusuf (Yusuf, 12/54-57) peygamberler sabrın sonunda daha dünyadayken kavuşulan nimetlerin habercisidirler.

3. 3. Asr Sûresi 3. Ayetin İ'rab Açısından Tahlili

✳ (إِلَّا) **Ancak hariçtir** [İstisna edatıdır (Deâs, 2004: III, 467; Derviş, 1995: X, 573; Sâfi, 1998: XXX, 400; Behcet, 1993: XII, 503; İbn Hâleveyh, 1941: s. 175).]

✳ (الَّذِينَ) **kimseler** [Müstesnadır, fetha üzere mebnî ismi mevsul nasb mahallindedir, cins ismi olan (الْإِنْسَانُ)'dan istisna edilmiştir (Harrât, 2005: I, 481; Deâs, 2004: III, 467; Derviş, 1995: X, 573; Sâfi, 1998: XXX, 400; Mekkî b. Ebi Talib, 1985: II, 841; Nahhâs, 2000: V, 179), istisna çeşitlerinden istisna muttasıldır, çünkü cemi durumundaki (النَّاسِ) ve (الْأَنَاسِي) manasındaki cins ismi olan (الانسان)'dan müstesnadır (Behcet, 1993: XII, 503). Nâkıs bir isimdir (İbn Hâleveyh, 1941: s. 175).]

✳ (آمَنُوا) **iman eden** [Sıla: vâvu'l-cemâa ile birleştiği için damme üzere mebni mazi fiil cümlesidir, (وَ): fâildir, muttasıl zamir ref mahallindedir, elif ise ayırım içindir (Behcet, 1993: XII, 504; Deâs, 2004: III, 467; İbn Hâleveyh, 1941: 175). (آمَنُوا) cümlesi sıla cümlesi olduğu için irabda mahalli yoktur (Derviş, 1995: X, 573; Sâfi, 1998: XXX, 400; Behcet, 1993: XII, 503). (آمَنُوا)'nun aslı (أَآمَنُوا)'dur. İlk hemze kat' hemzesi olarak isimlendirilir (İbn Hâleveyh, 1941: 175).]

✳ (وَ) , [Atıf harfidir [(İbn Hâleveyh, 1941: 176).]

✳ (عَمِلُوا) **işleyenler** [Vav atıf harfi ile (آمَنُوا)'ya mâtuf fiili mazidir, (وَ): fâildir, cemî alameti muttasıl zamir ref mahallindedir (İbn Hâleveyh, 1941: 176; Behcet, 1993: XII, 504; Deâs, 2004: III, 467; Derviş, 1995: X, 573). (عَمِلُوا ...) cümlesi irabda mahalli olmayan sıla cümlesine matuftur (Sâfi, 1998: XXX, 400).]

* (الصَّالِحَاتِ) **salih ameller** [Mef'ulün bih, mansub, fethadan bedel olmak üzere nasb alameti kesradır, çünkü (صَالِحَة) kelimesinin çoğuludur, (اتِ) ile kesra olması aslî hali değildir, cemî müennes sâlim ismin mansub halidir (İbn Hâleveyh, 1941: 176; Behcet, 1993: XII, 504; Deâs, 2004: III, 467).]

* (وَ) , [Atıf harfidir [(İbn Hâleveyh, 1941: s. 176).]

* (تَوَاصَوْا) **birbirlerine tavsiye edenler** [(آمَنُوا)'ya matuf fiili mazidir, iki sakin bir araya geldiği için mahzuf elif üzerine takdir edilen fetha üzere mebnidir, buna delalet etmek üzere fetha bâki kalmıştır, (وا): fâildir, muttasıl zamir ref mahallindedir (Behcet, 1993: XII, 504; Deâs, 2004: III, 467; Derviş, 1995: X, 573). Bu cümle irabda mahalli olmayan sıla cümlesine matuftur (Sâfi, 1998: XXX, 400).]

* (بِالْحَقِّ) **hakki**, [(بِ): zaid harfi cerdir, (الْحَقِّ): mecrur isimdir, (تَوَاصَوْا) fiili ile bağlantılıdır (Deâs, 2004: III, 467; Behcet, 1993: XII, 504; Sâfi, 1998: XXX, 400).]

* (وَ) , [Atıf harfidir [(İbn Hâleveyh, 1941: 177).]

* (تَوَاصَوْا) **birbirlerine tavsiye edenler**, [Kendinden önceki fiile vav atıf harfi ile mâtuf fiili mazidir, (وا):fâil olup muttasıl zamir ref mahallindedir (Deâs, 2004: III, 467; Behcet, 1993: XII, 504; Derviş, 1995: X, 573). Bu cümle de i'rabda mahalli olmayan sıla cümlesine matuftur (Sâfi, 1998: XXX, 400).]

* (بِالصَّبْرِ) **sabrı** [(بِ): zaid harfi cerdir, (الصَّبْرِ): mecrur isimdir, ikinci (تَوَاصَوْا) fiili ile bağlantılıdır (Sâfi, 1998: XXX, 400). Cumhuriyet (الصَّبْرِ) kelimesindeki bâ harfinin sükunu üzere okumuştur. İ'rabını açıklama gayreti ile başka bir topluluk da kesra olarak okumuştur (Ukberî, t.y.: II, 1302).]

3. 3. Asr Sûresi 3. Ayet Meallerinin Kavram ve İ'rab Açısından Karşılaştırılması

Bayraktar Bayraklı "Ancak, inanıp iyi işler yapanlar, hakkı birbirine tavsiye edenler ve sabrı birbirine tavsiye edenler ziyanda değillerdir."

Edip Yüksel "Ancak inanıp erdemli davrananlar, birbirlerine gerçeği öğütleyenler ve birbirlerine sabretmeyi öğütleyenler hariç."

Erhan Aktaş "Ancak inananlar, salihati yapanlar, hakkı ve sabrı tavsiye edenler hariç."

Süleymaniye Vakfı "Ziyanda olmayanlar; inanıp güvenenler, iyi işler yapanlar, birbirine doğruları tavsiye edenler ve sabrı tavsiye edenlerdir. "

Ali Rıza Safa "İnanmış olarak erdemli edimler yapanlar, gerçeği öğütleyenler ve dirençli olmayı öğütleyenler başkadır."

Mustafa İslamoğlu "..ancak, Allah'a inanıp güvenenler, erdemli ve sorumlu davrananlar; yani birbirlerine hakkı tavsiye edenler ve sabrı tavsiye edenler bundan müstesnadır. "

Yaşar Nuri Öztürk "İnanıp hayra ve barışa yönelik işler yapanlar, birbirlerine hakkı önerenler, birbirlerine sabrı önerenler müstesnadır."

Ali Bulaç "Ancak iman edip salih amellerde bulunanlar, birbirlerine hakkı tavsiye edenler ve birbirlerine sabrı tavsiye edenler başka."

Elmalılı (sadeleştirilmiş) "Ancak iman edip iyi işler yapanlar, birbirlerine hep hakkı tavsiye edenler ve sabrı tavsiye edenler başka."

Muhammed Esed "meğer ki imana erip doğru ve yararlı işler yapanlardan olsun ve birbirlerine hakkı tavsiye edenlerden, birbirlerine sabrı tavsiye edenlerden..."

Diyanet İşleri "Ancak, iman edip de salih ameller işleyenler, birbirlerine hakkı tavsiye edenler, birbirlerine sabrı tavsiye edenler başka (Onlar ziyanda değillerdir). "

Elmalılı Hamdi Yazır "Ancak o kimseler başka ki iymân edip salih ameller işlediler ve hep hakka vasiyyetleştiler ve sabra vasiyyetleştiler"

Süleyman Ateş "Ancak inanıp iyi işler yapanlar, birbirlerine hakkı tavsiye edenler ve birbirlerine sabrı tavsiye edenler ziyanda değillerdir. "

Gültekin Onan "Ancak inanıp salih amellerde bulunanlar, birbirlerine hakkı tavsiye edenler ve birbirlerine sabrı tavsiye edenler başka. "

Hasan Basri Çantay "Ancak iman edenlerle güzel güzel amel (ve hareket) lerde bulunanlar, bir de birbirine hakkı tavsiye, sabrı tavsiye edenler böyle değil (Onlar ziyandan müstesnadırlar). "

İbni Kesir "Ancak iman edenler ve salih amel işleyenler müstesnadır. Bir de birbirlerine hakkı tavsiye edenler ve sabrı tavsiye edenler"

Şaban Piriş "Ancak iman edenler ve doğruları yapanlar, birbirlerine hakkı ve sabrı tavsiye edenler müstesna."

Suat Yıldırım "Ancak şunlar müstesna: İman edip makbul ve güzel işler yapanlar, bir de birbirlerine hakkı ve sabrı tavsiye edenler."

Ahmed Hulusi "Ancak (hakikatlerine) iman edip iman gereğini uygulayanlar, birbirlerine Hak olarak tavsiye edenler ve birbirlerine Sabrı tavsiye edenler hariç! "

Değerlendirme:

(إِلَّا) kelimesine 19 mealden 12 meal "ancak", 2 meal de "ancak" ile beraber "..hariç" manasını vermiştir. Diğerlerinden farklı olarak; Süleymaniye Vakfı bu kelimeyi hiç kullanmamış, onun yerine "Ziyanda olmayanlar:" şeklinde önceki kelimenin tersini söyleyerek iki nokta üstüste koymuştur. Ali Rıza Safa ".. başkadır. ", Yaşar Nuri Öztürk "... müstesnadır.", Suat Yıldırım "Ancak şunlar müstesna:" demiş, Muhammed Esed ise "meğer ki.. " şeklinde mana vermiştir.

(الَّذِينَ آمَنُوا) ibaresine 19 mealden 5 meal "inanıp..", 6 meal "iman edip", 1 meal "imana erip" demiş ve sonraki cümleye geçmiştir. 2 meal "iman edenler" ve 1 meal de sonraki "ve" yerine "iman edenlerle" manasını vermiştir. Ahmet Hulusi "(hakikatlerine)" şeklinde parantez açıp "iman edip.." demiştir. Bunlardan farklı olarak Süleymaniye Vakfı "inanıp güvenenler," Mustafa İslamoğlu "Allah'a inanıp güvenenler"manasını tercih etmiş, Ali Rıza Safa ise "İnanmış olarak" deyip hal i'rabı vermiştir.

(وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ) için 19 mealden 4 meal "iyi işler yapanlar", 5 meal "salih amellerde bulunanlar ya da işleyenler", 1 meal "salihati yapanlar", 1 meal "erdemli davrananlar", 1 meal "erdemli edimler yapanlar", 1 meal "erdemli ve sorumlu davrananlar" terimlerini kullanmışlardır. Diğerleri de ayrı ayrı mealler olarak; "hayra ve barışa yönelik işler yapanlar", "(meğer ki imana erip) doğru ve yararlı işler yapanlardan olsun", "güzel güzel amel (ve hareket)lerde bulunanlar", "ve doğruları yapanlar", "makbul ve güzel işler yapanlar", "imanın gereğini uygulayanlar" ibarelerini kullanmışlardır. Görüldüğü gibi bu son cümleler bire-bir kelime tercümesi ya da harfî tercüme değil tefsirli tercümedir. Kelimelerin sözlük manası açılarak izah yoluna gidilmiştir. O halde Arapça grameri öğrenip meal sitelerinden bire-bir tercüme öğrenmek isteyenler bocalayacaktır.

(وَتَوَاصَوْا بِالْحَقِّ) ibaresinden (الْحَقِّ) lafzı için 16 meal "hak" kelimesini, 2 meal "gerçeği", 1 meal de "doğruları" kelimesini kullanmıştır. (تَوَاصَوْا) lafzı için araya bazıları "hakkı" kelimesini bazıları "sabrı" bazıları her ikisini beraber alarak "birbirlerine (hakkı) tavsiye edenler" şeklinde 15 meal vardır. 2 meal "birbirlerine gerçeği öğütleyenler" 1 meal sadece "gerçeği öğütleyenler", 1 meal "birbirlerine hakkı önerenler", 1 meal "hep hakka vasıyyetleştiler", 1 meal de "birbirine doğruları tavsiye edenler" olarak mana vermiştir.

Aslında cümlede iki adet (تَوَاصَوْا) fiili geçmektedir. Ancak "birbirlerine hakkı ve sabrı tavsiye edenler" şeklinde tek bir (تَوَاصَوْا) meali veren 4 kişi vardır.

(وَتَوَاصَوْا بِالصَّبْرِ) ibaresinde 19 mealde 16 meal "sabrı tavsiye edenler" cümlesini kurmuştur. 3 mealde farklı olarak Ali Rıza Safa "dirençli olmayı öğütleyenler", Yaşar Nuri Öztürk "birbirlerine sabrı önerenler", Elmalılı Hamdi Yazır "sabra vasiyyetleştiren" demektir. (تَوَاصَوْا) fiilinin içinde bulunan "birbirine" kelimesini ilk cümlede bulundurduğu için 2. cümlede kullanmayan 6 meal vardır. Yine "birbirine" kelimesini her iki cümlede de bulundurmayan 4 meal görülmektedir. Böylece meallerimizin durumu hakkında bir fikir verilmiş bulunmaktadır. Ancak görüldüğü gibi bu cümlelerde ayetin vermek istediği mesaja ters düşen bir Türkçe cümle kuruluşu yoktur.

SONUÇ

Asr Sûresinin kavram ve i'rab tahlilini konu edinen araştırmamız, bu sûrenin önemi ve hakkındaki rivâyetlerin kısa tahlilini inceleyen giriş bölümüyle başladı. Akabinde surenin her ayeti tek tek ele alınarak, içinde geçen kavramlar önce sözlük kaynaklarımızdan taranarak gösterildi. Ardından o ayete dair bazı müfessirlerin bu kavramları cümle içinde nasıl değerlendirdiklerine değinildi. Sonraki başlıkta o ayetin i'rabına yani dilbilgisi tahliline yer verildi. Türkçe konuşan halkın Kur'an'ı anlayabilmesi için yazılan meallerin bu kavram ve i'rabla ne derece örtüşüp ayrıştığı bazı meallerin karşılaştırılmasıyla arzitmeye çalışıldı. Kısa bir süre olan Asr suresinde pek çok kelime Türk dilinde de kullanıldığı için Asr kelimesinde farklı anlamlarla karşılaşıldı. 19 mealde 12 mealin orijinal kelimeyi kullanmasına karşılık Yaşar Nuri Öztürk'ün parantez kullanmadan lügatta yer alan tüm manaları '/' işaretini kullanarak yan yana getirmesi dikkatimizi çekti. Bazı meallerin ise bu manalardan birini kullandığı görüldü. Müfessirlerin çoğu bu kelime için 'mutlak zaman' anlamını tercih ettiği halde 19 mealde 7 mealin 'zaman' kelimesini kullandığı tespit edildi. 2. ayet meallerinde kavram ve i'rabı aykırı herhangi bir cümleye rastlanmadı. Son ayette ise özellikle (وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ)

ibaresinde meal için neden 'eksik ya da fazlalıkla malul' dendiği ortaya çıktı ve mealin bire bir kelime tercümesi olmadığı belli oldu. Arapça grameri öğrenerek meal sitesi başına oturanların Kur'an'ın manasını kendi kendine meal sitelerinden öğrenmekte oldukça zorlanacakları bir süre örneği üzerinden gösterilmiş oldu. Ancak 'kısa tefsir'li olabileceği de ifade edilen meallerimizde bu süre açısından anlama aykırı ya da sözlük veya tefsirlerimizde olmayan bir manaya rastlanmadı.

Bu tür kavram, i'rab ve meal karşılaştırması çalışmaları ülkemizde çok yenidir ve büyük bir ihtiyaçtır. İnternet sayesinde bilgiye ulaşmanın artık kolaylaştığı zamanımızda Kur'an'ı derinlemesine anlamak isteyenler akademik seviyedeki araştırmaları da incelemektedir. Özellikle Kur'an'ın kelime kelime i'râbını öğrenmek isteyen Türkçe konuşan kesim, Arapça

eserlerdeki uzun uzun anlatılmış ihtilaflı yorumları görünce ürküp bırakmakta, bu konudaki açıklamalı Türkçe eserlerin azlığından dolayı vazgeçme noktasına gelmektedir. Çalışmamız bu sahada az da olsa bir katkı sunmayı amaç edinmiştir.

Görüldüğü gibi Asr Sûresi İslam'ın insana kazandırmak istedikleriyle, dünya ve ahirette başarılı olmanın formülünü 3 ayette özetleyen muhteşem bir suredir. **İman** tüm iyi işlerin Allah katında kabul edilebilmesi için önşarttır. Kur'an'da her nerede **salih amel** deyimi geçmişse öncesinde genellikle beraberinde **iman edenler** lafzı da geçmektedir. Demek ki her ikisinin de tek başına var olması insanı zarar ve hüsrandan kurtarmamakta, beraber olduğu zaman bir değer taşımaktadır. Nitekim Yüce Allah "*İman ettik deyivermekle bırakılvireceğinizi mi zannettiniz?*" (Kehf, 18/102) buyurmaktadır.

Salih amel ise Kur'an'da bildirilenlerin hayata geçirilmesinden, uygulamaya konmasından ibarettir. Zira bilmek ve inanmak yetmemektedir. Salihat kelimesi Allah'a isyanın söz konusu olmadığı tüm iyilik ve ibadet çeşitlerini kapsamaktadır. Aile bireylerinin birbirlerine olan görevlerini yerine getirmeleri, sevgi ve merhamet göstermeleri, eğitim, çevreye karşı duyarlılık, insanlara iyi davranma, cömert ve nazik olma, büyüklere saygı, küçükleri, zayıf, dul ve yetimleri gözetme, vatan ve millet için hizmet etme, dürüst ve adil olma, helal yoldan para kazanma vb. salih amel örneklerindendir.

Kurtuluşun gerçekleşmesi için iman ederek salih amel işleyenlerin **hakki ve sabrı** etraflarına da **tavsiye etmeleri** gerekmektedir. Zira imanla yapılan iyi işleri sadece fert bazında değil toplum bazında da yaygınlaştırmakla yükümlü olmaktadırlar.

Kur'an'a göre **sabır** en önemli ibadet çeşitlerinden biridir. Bu sûreye göre; kişi sabrı yalnız kendisi yaşamamalı, çevresine, ailesine ve zor durumda kalan arkadaşlarına da **sabrı tavsiye** etmelidir. Sabır genel olarak ibadetlerde sabır, günah işlememekte sabır ve musibetlerde sabır olarak meşhur olmuştur.

Burası Cennet değil acısı da sevinci de gelip geçici olan dünyadır ve Yüce Allah'ın isteği gereği Cennete herkes değil, imtihan sonucunda başarılı olanlar alınacaktır: "*Andolsun, Biz sizi biraz korku, açlık ve bir parça mallardan, canlardan ve ürünlerden eksiltmekle imtihan edeceğiz. Sabır gösterenleri müjdele.*" (Bakara, 2/155) ayeti bu konudaki ayetlerden sadece biridir.

KAYNAKÇA

Behcet, Sâlih Abdülvehid, (1993). *el-İ'râbü'l-Mufasssal li Kitâbillâhi'l-Murettel*, (I-XII), Dârü'l-Fikr, Amman.

Celaleyn; Celâluddîn Muhammed b. Ahmed el-Mahallî (ö.864/1459) ve Celâluddîn Abdurrahman b. Ebubekir es-Suyûtî (ö.911/1505), (t.y.). *Tefsîru'l-Celâleyn*, Dârü'l-Hadis, Kahire.

Cevherî, İsmâil b. Hammâd, (ö.393/1001), (1987). *es-Sihâh Tâcü'l-Luğa ve Sihâhu'l-Arabiyye*, (Thk.: Ahmed Abdülgafûr Attâr), Beyrut.

- Çil, Ayşe Ünal, (2011). Kur'an'da Zaman Kavramı, *Kelam Araştırmaları Dergisi [Kader]*, cilt: IX, sayı: 1, s. 335-364.
- Deâs, Ahmed Ubeyd - Humeydân - İsmâîl Mahmûd el-Kâsım, (1425/2004). *İ'rabü'l-Kur'âni'l-Kerîm*, Dâru'l-Münir ve Dâru'l-Fârisî, Dımaşk.
- Derveze, Muhammed İzzet, (1383/1963). *et-Tefsîru'l-Hadis*, Dâru İhyâi'l-Kütübi'l-Arabiyye, Kahire.
- Derviş, Muhyiddin Mustafa b. Ahmed, (1415/1995). *İ'rabu'l-Kur'an ve Beyânühu*, Dâru'l-Yemâme-Dâru İbn Kesîr, Beyrut (I-X), Beyrut.
- Ebû Hayyân, Muhammed b. Yusuf b. Ali, (ö.745/1344), (1420/2000). *el-Bahru'l-muhît fi't-tefsîr*, (Thk. Sıtkı Muhammed Cemîl, Dâru'l-Fikr, Beyrut.
- Ebu's-Suûd, Muhammed Ebussuud el-İmâdî (ö. 982/1574), (t.y). *İrşâdü'l-'akli's-selîm ilâ mezâya'l-Kitâbi'l-Kerîm*, Beyrut.
- Eren, Mehmet, (2017). Ahmet Hamdi Akseki'nin Ve'l-Asr Tefsiri'nde Kullandığı Rivayetlerin Değeri, *Ahmet Hamdi Akseki Sempozyumu*, 08-09 Kasım 2013, Antalya, (DİB Yayınları).
- Eroğlu, Muhammed, (1991). Asr Suresi, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul.
- Ezherî, Ebû Mansûr Muhammed b. Ahmed, (ö.370/980), (2001). *Tehzîbu'l-Luga*, (I-VIII), Beyrut.
- Ferrâ, Ebû Zekerîyya Yahyâ b. Ziyâd, (ö. 207/822), (t.y). *Me'ani'l-Kur'an*, (Thk. Ahmed Yusuf en-Necâtî ve diğ.) Mısır.
- Fîrûzâbâdî, Ebu't-Tâhir Mecdüddîn Muhammed b. Ya'kûb b. Muhammed el-Fîrûzâbâdî, (ö. 817/1415), (2005). *el-Kâmûsü'l-Muhît*, Beyrut.
- Halîl b. Ahmed el-Ferâhîdî, (ö.170/786), (t.y). *Kitâbu'l-Ayn*, (I-VIII), (Thk.; Mehdi el-Mahzûmî, İbrâhîm es-Sâmîrânî), Dâru'l-Mektebeti'l-Hilâl (Beyrut).
- Harrât, Ahmed b. Muhammed, (2005). *el-Müctebâ min Müşkili İ'râbi'l-Kur'âni'l-Kerîm*, Mecmaü'l-Melik Fahd li't-Tıbaati'l-Mushafi's-Şerîf (I-IV), Medine.
- <https://acikkuran.com> (erişim tarihi 17.05.2020)
- İbn Atiyye, Ebû Muhammed Abdülhak b. Gâlib el-Endelüsî, (ö. 541/1147), (1422/2001). *el-Muharrerü'l-vecîz fi'tefsîri'l-kitâbi'l-azîz*, (Thk. Abdüsselâm Abdüş-Şâfiî Muhammed, (I-VI), Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, Beyrut.
- İbn Dureyd, Ebû Bekr Muhammed b. el-Hasen, (ö.321/921), (1987). *Cemheretü'l-Luga*, (Thk. Remzi Münir Ba'lebekî), (I-III), Dâru'l-İlmi li'l-Melâyîn, 1.Baskı, Beyrut.
- İbn Fâris, Ebu'l-Hüseyn Ahmed, (ö.395/1004), (1979). *Mu'cemu Mekâyisi'l-Luğa*, (Thk.: Abdüsselam Muhammed Hârûn), (I-VI), Dâru'l-Fikr, Beyrut.

- İbn Hâleveyh, Ebû Abdillâh el-Huseyn, (ö.370/980), (1360/1941). *İ'râbu selâsîne sûre mine'l-Kur'âni'l-Kerîm*, Dâru'l-Kütübi'l-Mısriyye, (Kâhire).
- İbn Kesir (ö. 774/1373), (1419/1999). *İmâduddîn Ebu'l-Fidâ İsmâîl, Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, (Thk. Muhammed Hüseyin Şemsüddin), Beyrut.
- İbn Manzûr, el-İfrîkî, Ebu'l-Fadl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem, (ö.711/1311), (1414/1993). *Lisânü'l-Arab*, (I-XV), Beyrut.
- İbn Sîde, Ebu'l-Hasen Ali b. İsmâîl ed-Darîr el-Mürsî, (ö. 458/1066), (2000). *el-Muhkem ve'l-Muhîtu'l-A'zâm*, (I- XI), (Thk. Abdülmecid Hindâvî), Beyrut.
- İbrâhîm Mustafa, Ahmed ez-Ziyâd, Hâmit Abdülkadir, Muhammed en-Neccâr, (t.y). *el-Mu'cemu'l-Vasiyt*, (Thk.; Mecmeu'l-Lugati'l-Arabiyye), Kahire.
- Kalın, Faiz, (2018). Asr Suresi Bağlamında Kur'an'ın Evrenselliği, *Kafkas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* Cilt: 5, Sayı: 9, Kars. (ss. 1-21).
- Karaman, Hayrettin- Çağrı, Mustafa- Dönmez, İbrahim Kafi - Gümüş, Sadrettin. (t.y). *Kur'an Yolu Tefsiri*, (I-V), : DİB Yayınları, Ankara.
- Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed, (ö.671/1273), (1964). *el-Camiu' li Ahkami'l-Kur'an*, (Thk. Ahmed el-Berdûnî ve İbrâhîm Etfeyyîş), (I-XX), Kahire.
- Mâtürîdî, Ebû Mansur Muhammed b. Muhammed, (ö.333/944), (2005). *Tefsîru'l-Mâturidî, Te'vilât-u Ehl-i's-Sünne*, (Thk. Mecdi Baslum) (I-X), Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut.
- Mekkî b. Ebi Talib el-Kaysî (ö.437/1045), Ebû Muhammed b. Hammuş b. Muhammed b. Ebî Tâlib, Müşkîlu İ'râbi'l-Kur'ân, (Thk. Hâtîm Sâlih ed-Dâmin), (I-II), (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1405/1985), 2.baskı, II, 852:
- Mevdûdî, Ebu'l-Al'â, (2005). *Tefhîmu'l-Kur'ân* (terc. Muhammed Han Kayani ve Arkadaşları), İstanbul.
- Mukâtil, Ebu'l Hasan Mukâtil b. Beşir el-Ezdî el-Belhî, (ö. 150/767), (1423/2002). *Tefsîru Mukâtil b. Süleymân*, (Thk. Abdullah Mahmud Şehâte), (I-V), Beyrut.
- Nahhâs, Ebu Ca'fer Ahmed bin Muhammed bin İsmâîl, (ö. 338/950), (1421/2000). *İ'râbu'l-Kur'ân*, (Thk. Abdülmümin Halil İbrahim), y.y..
- Nesefî, Ebu'l-Berekât Abdullah b. Ahmed en-Nesefî, (ö. 710/1310), (1998). *Medârikü't-Tenzîl ve Hakâiku't-Te'vîl* (Thk. Yusuf Ali Bedîvî), (I-III), Beyrut.
- Öztürk, Hayrettin, (2013). Abdülhamîd el-Ferâhî'nin (1863-1930) "Kur'an'daki Yeminler" Adlı Çalışması Üzerine Bir Değerlendirme, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sayı: 34, s. 37-70.
- Öztürk, Mustafa, (2011). II. Meşrutiyetten Günümüze Kur'an Mealleri, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, IX, sy. 18, (139-189).

- Pişgin, Yasin, (2014). Ahmet Hamdi Akseki'nin "Ve'l-Asır Tefsiri" İsimli Risalesi Üzerine Bir Değerlendirme, *Toplum Bilimleri Dergisi*, cilt: VIII, sayı: 15, (287-302).
- Râgıb, el-İsfahânî, Ebû'l-Kâsım Huseyn b. Muhammed, (ö. 502/1108), (1412/1992). *el-Müfredât fî Garîbi'l-Kur'ân*, (Thk. Safvan Adnan ed-Dâvudî), Beyrut.
- Râzî, Fahreddin Ebû Abdillâh Muhammed b. Ömer el-Hasen b. el-Huseyn, (ö. 606/1209), (1420/2000). *Mefâtîhu'l-Ğayb-Tefsîru'l-Kebîr*, (I-XXXII), Dâru İhyâi't-Türasi'l-Arabî, (3.baskı), Beyrut.
- Râzî, Zeynüddîn Muhammed b. Ebîbekr b. Abdilkâdir, (ö. 666/1268), (t.y). *Muhtâru's-Sihâh*, (Thk. Yusuf eş-Şeyh Muhammed), Mektebetü'l-Asriyye, Beyrut.
- Sâbûnî, Muhammed Ali, (1997). *Safvetü't-Tefâsîr*, Kahire.
- Sâfî, Mahmûd, (ö. 1376/1957), (1418/1998). *el-Cedvel fî İ'râbi'l-Kur'ân ve Sarfuhu*, Müessesetü'l-Eymân, (I-XXXI), Beyrût.
- Soysaldı, Mehmet, (1997). Asır Suresi Tefsiri üzerine, *Fırat Üniv. İlahiyat Fak. Dergisi*, Sayı: 2, Elazığ.
- Taberî, Ebu Cafer Muhammed İbn Cerîr b. Yezîd, (ö. 310/922), (2000). *Câmiu'l-Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân* (Tahk. Ahmed Muhammed Şakir), Müessesetü'r-Risâle, Kahire.
- Ukberî, Ebu'l-Bekâ Abdullah b. el-Huseyn, (ö.616/1219), (t.y). *et-Tibyân fî İ'râbi'l-Kur'ân*, (Thk. Ali Muhammed el-Becâvî), Neşr: İsa el-Bâbi el-Halebî (I-II), y.y.
- Yasdıman, Necla, (2012). *30.Cüz Tahlili*, Birleşik Matbaacılık, 3. Baskı, İzmir.
- (2020). Ayetü'l-Kürsi'nin Kavram ve İ'rab Açısından Tahlili, *Uluslararası Yönetim ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, cilt: 7, sayı: 14, yıl: 2020.
- Zebîdî, es-Seyyid Muhammed Murtaza, (ö.1205/1790), (t.y). *Tâcu'l-Arûs min Cevâhiri'l-Kâmûs*, Dâru'l-Hidâye (Kuveyt),
- Zeccâc, Ebû İshâk İbrâhîm b. es-Serî el-Bağdâdî, (ö.311/923), (1408/1988). *Me'âni'l-Kur'ân' ve İ'râbüh*, (I-V), Âlemü'l-kütüb, Beyrut.
- Zemahşerî, Carullah Mahmut b. Ömer, (ö. 538/1144), (1407). *el-Keşşaf An Hakaiki't-Tenzil ve Uyûni'l-Ekavil Fi Vucuhi't-Tenzil* (I-IV), Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, Beyrut.
- Zuhaylî, Vehbe, (1418/1995). *Tefsîru'l-Münîr fî Akîdeti ve şerîati'l-Menhec*, (I-XXX), Dâru'l-Fikri'l-Muâsir, Dımaşk.